MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

10 AASTAT

SEITSMEKÜMNE KUUES NUMBER : AUGUST 2018

HIND 2€

9 772346 662013

#76 : KAKTUSE ERILEHT

JUHTKIRI

ÄRA KATSU, KÜLL MA VARSTI TORKAN

Kui mõelda eesti kultuurimaastikule, tulevad tõenäoliselt esimesena meelde erinevad artistid, kunstnikud, kirjanikud või hoopiski sündmused ja üritused. Harvem pööratakse aga tähelepanu sellele, kes ja kuidas üldse kultuuris midagi esile tõstab ning üldsuse arvamuse kujunemist mõjutab. Ka stereotüüp kriitikust ei aita siinkohal palju kaasa ja kaugendab niigi õrna ettekujutust tegelikkusest. Neid kujutatakse sageli ette elukogenud teravkeelsete kultuurinautlejatena, kes õhtuti intensiivselt teatris käivad või kodus raamatuid neelavad. Eks see ole osaliselt tõsi ka, ehkki meie puhul paistab elukogemus olevat veel mägede taga. Olgugi et terava mõtte ja keele nimel pingutame ilmselt tõesti rohkem kui mitmed meie eakaaslased, kes on valinud oma elukutseks midagi ühiskondlikult praktilisemat, näiteks infotehnoloogia või meditsiini.

Paljude jaoks kindlasti mõttetus või ebahuvitavas ametis peitub aga lahendus sellele, kuidas ühendada oma kultuuriarmastus kasulikuga. Kriitika kirjutamises ei ole iseenesest midagi keerulist. Pelgalt omadussõnadegagi on võimalik ennast mitmekülgselt väljendada. Tekst ja kriitik selle taga muutuvad aga siiski tõsiseltvõetavaks, kui arvamus on põhjendatud ning toodud seosed konkreetsed ja arusaadavad. Tihtipeale pole noorel inimesel aga piisavalt varasemat kogemust ning enda tõestamiseks tuleb võtta ette veel käimata radu.

Me oleme olnud varasest east saati sügavat kultuuriusku ning üritanud sõpradele-tuttavatele oma lemmikraamatuid või -filme pähe määrida. Niisamuti seisame vastu ühiskonnas väga levinud pealiskaudsusele ja esitame palju *miks*-küsimusi. Ühiste huvide ja maailmatunnetuse tõttu koondusime 2015. aastal kokku ning alguse sai Kultuuriblogi Kaktus. Aegamööda on umbes 50 noore inimese lähedased õppinud aktsepteerima hiliste öötundideni sarjade vaatamist ja hakanud maksma kinni kõikvõimalike näituste, kontsertide ja etenduste pileteid. Nad mõistavad, et noortelt noortele kultuurikriitika on väärtus omaette. Kaktus moodustas platvormi nende roheliste autorite tekstidele, millele kultuurimaastikul varem justkui kohta polnud. Sealjuures annavad tekstidele tagasisidet vaid õige pisut vanemad ja kogenumad. Seda kõike oma kooli ja töö kõrvalt ning ainult selleks, et tulevikus oleks üha rohkem asjalikke ja tublisid, mõtlevaid ning analüüsivaid inimesi. Kaktuse peatoimetajana on mul hea meel, et meie autorite arvamus jõuab järjest kaugemale ning et oleme leidnud suurepäraseid toetajaid, kes oma eriilmeliste projektidega meid nii kirjutama kui ka tekste toimetama motiveerivad. Lisaks üritame oma ampluaad laiendada ja hakkasime hiljuti kultuurikriitika kõrval ka loomeinimestega intervjuusid tegema. Kas ja kuhu veel edasi liigume, seda näitab aeg.

Foto: Paul Raud

Kuna saime selle numbri koostamiseks Müürilehe toimetuselt vabad käed, siis otsustasime, et oleks igati sobilik kirjutada sellest, mis on meile kõige südamelähedasem, astudes välja noore kriitiku kingadest. Katsetasime erinevate vormide ning teemadega ega hoidnud end tagasi. Proovisime ühtlasi anda oma varasema kogemuse põhjal hinnangut eesti kultuurile ning leida uusi nüanse, millele hiljem oma arvamus toetada. Seda ikka ainult parema tuleviku ning suurema kogemustepagasi nimel.

Hanna Gerta Alamets, Kultuuriblogi Kaktus peatoimetaja

Vaata lähemalt: kkaktus.wordpress.com
Kontakt: kultuuriblogikaktus@gmail.com

KULTUURIBLOGI KAKTUS TOIMETUS

Hanna Gerta Alamets	peatoimetaja
Anita Maasalu	muusikatoimetaja
Hanna Marrandi	teatritoimetaja
Susanna Mett	keeletoimetaja
Paul Raud	kirjandustoimetaja ja algataja
Marie Tombu	filmitoimetaja ja kujundaja
Kristel Zimmer	kunsti- ja keeletoimetaja

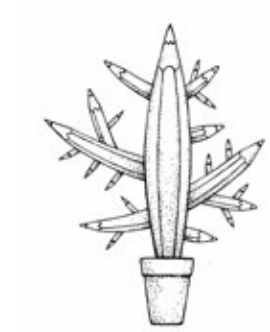

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Piret Karro	keskkonna- ja kultuuritoimetaja	piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Kertu Viira	müügi- ja reklaamijuht	kertu@muurileht.ee

Makett/kujundus	Madis Katz
Illustraatorid	Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan, Jaan Rõõmus
Fotograafid	Aleksander Kelpman, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel, Janis Kokk, Gabriela Liivamägi

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAJAD: KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 3300

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/myyrileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

JÄLGI MEID

· · · @Muurileht

SISUKORD

KAKTUSE ERILEHT

ARVAMUS
Vastuoluline Pepsi reklaam – *Mikael Raihhelgauz* [4–5]

MAAILM
Siirus Hiina moodi – *Jete-Ri Jõesaar* [7]

SOTSIAALIA
Töö inimelu äärealadel – *Hanna Gerta Alamets* [8–9]
Kollektsionäärid – *Olivia Tammisto* [10–11]
Kuidas vaimse tervise probleemidega noortele läheneda? – *Anna Laura Alamets* [16–18]

LINNARUUM
Taju ja ruumi lõputu kahekõne – *Hanna Marrandi* [12]

MUUSIKA
Sammud helitöö eluteel – *Anita Maasalu* [20–22]

ARVUSTUSED
Klassikanurk [25]

SKEENE
Kiirkohting: Ann Mirjam Vaikla [13]
Riidekapp: Minna Hint ja Killu Sukmit [23]

NARNIA
Nägemise mitu nägu – *Saara Liis Jõerand* [26]

TEST
Milline kaktus sa oled? [27]

Kristel Zimmer

täna ja üldiselt sel nädalal ka
söön ma palju
verikäkki, sest sa oled see
mida sa sööd
ja sel nädalal olen ma tavalisest vähem
verd, voolab mu sees
umbes 100 ml vähem verd

täna teen teise kannu kohvi ka
sest tundub
et verega läheb kofeiin ka välja
mu kehast kõik!
imelik on olla, midagi pole olemas
ja verd jääb
ikka veel
aina
aina
vähemaks

ja üleüldiselt, aga sel nädalal ka
on kõik nii imelik
nagu majad oleks hologrammid
saan käega neist
läbi tõmmata, õhku kopsudesse
hingates on veel
imelikum elada ja vaadata

mitte ainult, muid asju, näiteks
jõudu ja tahet
õudu ja igasugu pahesid ka
tunnen vähem
aega on rohkem, et välja
vaadata, mis
toimub igal pool mujal mu ümber
aina
aina
rohkem

mitte aina rohkem olen vähem
aina vähem olen vähem
aina rohkem rohkem
vähem
vähem
jes
ss
s!
!

Kristel Zimmerile meeldib palju mõelda ja ringi jalutada. Mõnikord tuleb sellest mõni mõte, millest kirjutada, joonistada, video või helisalvestis teha. Kristeli hobideks on pildistamine ning kokkamine.

kui sa üles ärkad, olen ma ära läinud, väike kass
kui sa süles märkad, väike kass, et olen ära läinud, ära järele mulle
tule, väike kass, võta ise sülle üks uus väike
kass, väike kass, ja kui aeg küps, mine ise, mine
minema, väike kass, mine ja ütle, et väike kass sind
otsima ei tuleks, ütle, et sina mind otsima ei tule, luba mul,
väike kass, luba mul minema minna ja lubavad sinu ka minema
tulema sealt, kus ennist magasid, kus mängisid ja, väike kass, kus sa
alati üles ärkasid, seal, kus sa alati esimest valgust nägid, seal päike paistis
iga päev sinu peale, väike kass, minu peale ka, aga ma kasvasin suureks, kasvad
sina ka, väike kass, usu mind, lase mind minema ja saad ise ka, usu mind, väike kass,
kui ei usu, küll sa õpid, küll sa tahad, küll sa igatsed, küll sa lähed, väike kass, siis sa räägid ise
sama, täpselt sama, siis kui magab su väike kass, väike kass, siis sa lähed, tunned veel
mu õrna
hõngu
seal,
kus
lõ
pu
ks
ma
ga sinnasamasse, kuhu sinagi
ma lõpuks pärast pärastist jõuad ja
jäin tasa suigud sinnasamasse mu sülle

KADUNUD PEPSI PURK

Ebaõnnestunud Pepsi reklaam pakub meile kajakambrite ühiskonna teravaima konflikti metafoori.

Mikael Raihhelgauz

2017. aasta Pepsi reklaam **Kendall Jenneriga** ei olnud kindlasti kõige õnnestunum. Tormilise vastureaktsiooni tõttu oli firma sunnitud video eemaldama, Jenner pidi aga oma osaluse eest, pisarad silmis, vabandust paluma. Videos näeme multikultuurset rahvamassi meelt avaldamas. Kõik on esindatud: asiaadist tänavamuusik mängib tšellot, mustanahalised inimesed tantsivad, fotograafist moslemineiu käib ringi head kaadrit otsides, transsooliste paar saab mõni sekund kaamera ees naeratada. Demonstratsiooni ajal on Kendall Jenner parajasti mingi ajakirja kaanefoto jaoks poseerimas, kuid tõmbab paruka mässava rahva vaimust kantuna maha, pühib näo meigist puhtaks ja liitub meeleavaldusega.

Enam pole selge, mis väärtustele tuleks apelleerida mõnes läänemaailmas esile kerkinud debatis.

Mille tõttu siis pälvis see lühike klipp „võib-olla kõigi aegade halvima reklaami" tiitli? Meelepaha põhjuseks on video lõpp. Jenner tõmbab jäävannist (demonstratsioonil serveeritakse jooke nagu viietärnihotellis) välja Pepsi purgi ja ulatab selle aktsiooni jälgivale politseinikule. Mees võtab lonksu ning naeratab, vallandades protestivas rahvahulgas kirgliku rõõmutormi.

Progressiivsed noored, reklaami selge sihtgrupp, polnud meelitatud. Leiti, et Pepsi korraldatud farss alavääristab tol ajal Ameerikas toimunud politseivägivalla vastu suunatud proteste. Ei pea olema eriline aktivist, mõistmaks, et nende eesmärk polnud vormis inimestele karastusjooke pakkuda. Arestide ja ohtlike kokkupõrgetega kulmineeruvatel meeleavaldustel oli näideldult inklusiivse tänavafestivaliga vähe pistmist. Püüdkem aga videot reklaamile järgnenud satiirilistele meemidele ja artiklitele vaatamata naiivselt tõlgendada. Mis siis, kui Pepsi sai hakkama hoopis ühiskonna teravaima konflikti metafooriga?

Mikael Raihhelgauzile meeldib esseid ja arvustusi kirjutada. Muul ajal püüab ta Tartu Ülikoolis matemaatikat õppida või tõlkimisega leiba lauale teenida. Elab pidevas hirmus, et näeb kunagi Kardashianite sarja ja see hakkab talle meeldima.

MILLISEL TÄNAVAPOOLEL SEISAD?

Kõigepealt pangem tähele, kui abstraktsed on konflikti pooled. Pole selge, mille vastu üldse protestitakse. Plakatitele kirjutatud loosung „Join the conversation" ei ütle midagi. Teisalt pole selge, mida või keda esindab politsei. Kas nad kaitsevad meeleavaldajaid, lihtsalt jälgivad korda või seisavad seal spetsiaalselt protestijatele vastupanu osutamiseks? Ometi tunneme intuitiivselt ära, et vastamisi on nn sotsiaalse õigluse sõdalased (või lumehelbekesed või Twitteri avangard) ja teatud reaktsiooniline jõud.

Siinjuures ei oma konkreetsed vaated kuigi suurt tähtsust – konflikti määrab see, millisel tänavapoolel seisad. Nii on ka päriselus otsustav ideoloogiline küsimus, kas pigem *alt-right* või lumehelbekesed? See ei tähenda, et enamik inimesi päriselt kumbagi toetab, küll aga peab igaüks otsustama, mis on väiksem pahe. The Atlantic kuulutas parem- ja vasakpoolseteks jaotumise aegunuks juba neli aastat tagasi[1], kuid ka selle asemele pakutud klassifikatsioon „avatud *vs.* suletud" pole kuigi tõhus. On segane, kuhu paigutuvad sellel spektril nt globaliseerumise suhtes skeptilised, kuid immigratsiooni- ja LGBT-sõbralikud **Bernie Sanders** ja **Jeremy Corbyn** või äärmusrahvuslasest majanduse liberaliseerija **Narendra Modi**. Küll aga võime ette kujutada, kelle hulka nad Pepsi videos satuksid.

Ükski formaalne ideoloogia ei määra, kuidas vastatakse „pigem"-küsimusele. Mõlemast kaevikust leiab nii liberaale, sotsiaaldemokraate, konservatiive (ärme unusta, et Kendalli isa **Caitlyn Jenner** on vabariiklane!) kui ka kommuniste, ehkki suhtarvud on ilmselt erinevad. Niivõrd kummalise vastandumise kontekstis ei tekita üldist maailmavaatelist raamistikku tabanud kriis otsest üllatust. Enam pole selge, mis väärtustele tuleks apelleerida mõnes läänemaailmas esile kerkinud debatis.

AKSIOMAATILISTE SÜSTEEMIDE KOKKUPÕRGE

Juuli alguses puhkes suurem sõnasõda kuulsas feministlikus internetikommuunis „Virginia Woolf sind ei karda!". Kuna **Scarlett Johansson** võttis vastu transmehe rolli filmis „Rub & Tug" (nüüdseks on ta sellest juba loobunud), süüdistati teda oma privilegeeritud positsiooni ärakasutamises. Transsooliste kogukonna silmis süvendas tema otsus transsooliste näitlejate alaesindatust ekraanil, luues ühtlasi vale ettekujutuse neist kui lihtsalt ümberriietatud naistest. Sellele seisukohale vaidles vastu üks kohalik näitleja ja arvamusliider, viidates eelkõige väljendusvabadusele. Ühtlasi tõi ta välja, et näitlejatöö iseärasus ongi kehastuda teise identiteedi ning kogemustepagasiga inimeseks. Paljusid hämmastas, et vaidluse järel eemaldati näitleja grupist – ta apelleeris ju üldaktsepteeritud Lääne individualismi põhimõtetele!

Soovimata süveneda tolle arutelu üksikasjadesse ja anda hinnangut selle kohta, kummal poolel oli õigus, leian, et antud konflikt on üsna märgiline. Pepsi reklaami teine tähtis detail on politseinikule ulatatud purk. Kas seda ei saaks pidada ühiskondlike alusväärtuste sümboliks, mingisuguseks ühiste printsiipide miinimumkomplektiks? Selleks et debatt oleks produktiivne, peavad pooled teatud fundamentaalsetes asjades nõustuma. Kui vaidleme selle üle, kuidas saavutada teatud hüve, on meil vähemalt ühine sihtpunkt, kuhu soovime välja jõuda, ehkki pakutud teekonnad võivad olla radikaalselt erinevad. Pepsi purk tähistab seega ühist arusaama sellest, mida tahetakse lõpuks saada, mis on kõige laiemas laastus hea. Äsja kirjeldatud internetidebatis oli see ühisosa kaduma läinud. Filosoof **Alasdair MacIntyre** on märkinud üsna tabavalt, et protest on nüüdisaja tüüpiline moraalitunde ilming ja nördimus tüüpiline emotsioon. Ilmselt nii mõnelegi lugejale võis tunduda Johanssoni vastu lahvatanud pahameel ja kogu arutelu jaburana, eriti minu kirjelduse piiratust arvestades. Ometi ei tohiks seda näidet tõlgendada katsena feministe mustata.

Asi ei ole argumentide tugevuses, vaid ratsionaalse debati üldises võimatuses. Antud situatsioonis põrkuvad omavahel kaks erinevat aksiomaatilist süsteemi. Ühelt poolt traditsiooniline liberaalne arusaam kodanikuõigustest (piiramata sõnavabadus, pimedus identiteedi suhtes jms), teisalt progressiivne eetika, mis seab ülimaks eesmärgiks rõhutud kogukondade kaitse. See konflikt ilmutas end ka hariduspoliitikas, kui **Trumpi** administratsioon teatas, et enam ei soosita ülikoolide diskrimineerimist heastada püüdvaid algatusi, millele Harvard vastas, et kaitseb oma õigust võtta avalduste vaatlemisel arvesse ka kandidaatide rassi[2].

Lähtudes rangelt võrdsuse põhimõttest, on kerge näha mustanahaliste ja latiinode tudengitena eelistamises „ümberpööratud rassismi". Teisalt võib vaadelda tervikpilti, arvestades asjaolu, et suurema vähemuste hulgaga linnaosade koolid on alarahastatud ning politsei ja potentsiaalsed tööandjad pole kuigi värvipimedad ehk teisisõnu rakendatakse neidsamu võrdsuse põhimõtteid üsna valikuliselt. Seda kõike silmas pidades võib tumedanahalise eliidi koolitamine valgete tudengite arvelt hüvelisemaks ja õiglasemaks osutuda.

Kaader vastuolulisest Pepsi reklaamist Kendall Jenneriga

DIALOOGI ASEMEL SISEKAEMUS

Harjumuspäraste kodanikuõiguste õigustatuse küsimus on olnud juba pikemat aega elevant toas. Berkeley tudengirahutused, mis algasid katsetest vaigistada konservatiivsetest provokaatoritest kõnelejad, ja Charlottesville'is vägivaldsete kokkupõrgetega lõppenud vastumeeleavaldus neonatside marsile tõstatavad küsimuse, kas sõnavabadus on ka tegelikult väärtuslik juhul, kui see aitab radikaalidel toetajaid mobiliseerida ning niigi põlu all olevaid kogukondi solvata. Essees „Religioosne agnostitsism ja Trumpi maailm" tõestab **Henrik Sova**, et teatud seisukohtade aktsepteerimine neutraalse teadmatuse positsioonilt on äärmiselt ebaloogiline[3]. Seejuures mainib ta, et peab siiski jääma formaalne õigus neid välja öelda, argumenteerimata, miks selline vabadus vajalik on. Otsene sukeldumine **Orwelli** düstoopiasse pole siin kuigi ilmne. Keegi ei väida ju, et holokausti eiramise keeld on viinud ajalooteaduse piiramiseni Saksamaal või et nõukogude sümboolika keeld on kahjustanud kuidagi Läti demokraatiat.

Kerge on heita kõik sellised küsimused totalitarismi ilminguna kõrvale, hoopis raskem on püüda nendele vastata. Paraku ei tekita eespool kirjeldatud maailmavaateline kokkupõrge üldjuhul soovi vaadelda kodanikuõigusi värske pilguga, püüda olemasolevat korda objektiivselt analüüsida või pakkuda harjumuspärastele vabadustele asjakohast ratsionaalset selletust. Pigem taanduvad põhimõtted loosungiks, mida järgitakse, kuna „nii on meil kombeks", või hoopiski järjekordseks *status quo* kinnitamise vahendiks. Pead tõstab reaktsiooniline eetika, mis ei taotle terviklikkust, vaid püüab pimedalt juurdunud mõttemalle kaitsta.

Paradoksaalsel kombel osutusid meil Eestis viimase aja suurimateks südametunnistus- ja sõnavabaduse ründajateks jõud, mis kõige rohkem nende hoidmise nimel sõna võtavad. Selleks et kaitsta hümni „globalistlike aktivistide ja rahvusriikluse lammutajate"[4] eest, pakkus EKRE fraktsioon välja seaduse, mis võimaldaks karistada laulmise ajal istuma jäämist või põlvitamist kuni aastapikkuse vanglakaristusega[5]. Sellega püüti keelata täiesti legitiimset protestivormi. Sarnasel kombel püüdis Reformierakonna fraktsioon anda valitsusele voli võtta teisitimõtlejatelt kodakondsus olenemata sellest, kas nad on kuidagi seadust rikkunud[6].

Protest on nüüdisaja tüüpiline moraalitunde ilming ja nördimus tüüpiline emotsioon.

Näpuga näitamine pakub aga vähe rõõmu, veel vähem kasu. Soovi korral võib iga poliitilise leeri puhul leida hulga vastuolusid. Probleemi sisu sellest ei muutu. Elame mingis mõttes uuel **Tšernõševski** ajastul. Nüüdseks ei mäletata 19. sajandi Venemaa radikaalseimat kirjanikku kuigi hästi. Romaanis „Mis teha?" kirjeldas ta uue inimese elukorraldust, mis kujutab endast täielikku loobumist kristlikest moraalinormidest, võimustruktuuridest ja isegi monogaamsetest suhetest – uus inimene on pühendunud täielikult ühiskonnale ja võitlusele õigluse eest. Pole ime, et raamatust sai üsna pea revolutsionääride piibel. Ehkki praktikas oli revolutsiooniline liikumine Venemaal veel äärmiselt nõrk, tähistas 1863. aastal ilmunud romaan vastanduvate maailmavaadete lepitamatust. Aastal 1881 tuli võimule reaktsionäärist **Aleksander III**, kes lämmatas oma isa alustatud reformid, vähem kui 40 aastat hiljem toimus aga oktoobrirevolutsioon. Tšernõševski suur austaja **Lenin** hakkas ehitama uut maailma – verisemalt, kui keegi arvata võis.

Pead tõstab reaktsiooniline eetika, mis ei taotle terviklikkust, vaid püüab pimedalt juurdunud mõttemalle kaitsta.

Lõhe „pigem"-küsimuse ümber tekitab muret. Raamistik, mis tegi ühiskondliku diskussiooni võimalikuks, on aeglaselt, aga kindlalt hävimas. Selget lahendust ei paista olevat. Tsentristlik soovitus vastasega dialoogi pidada lõpeb ilmselt kinnitusega, et vastane ongi väärdjas. Olenemata sellest, mis leeri me kuulume, saame oma veendumuste juurte peale mõelda. Mis traditsioon on meie vaadete aluseks? Kelle oleme oma plaanidest välja jätnud? Mida ehitame siis, kui võitlus on läbi? See ei pruugi meile kadunud Pepsi purki tagasi tuua. Võimalik, et debati jaoks vajalik ühisosa ongi lõplikult käest libisenud. Kui aga suudame kas või oma mõttekaaslaste keskel ausalt välja selgitada, mis on heitluse lõppeesmärk, on see juba väärt saavutus. Coca-Cola Zero või Mountain Dew on parem kui mitte midagi.

[1] *Sartwell, C. 2014. The Left-Right Political Spectrum is Bogus. – The Atlantic, 20.06.*
[2] *Green, E. L.; Apuzzo, M.; Benner, K. 2018. Trump Officials Reverse Obama's Policy on Affirmative Action in Schools. – New York Times, 03.07.*
[3] *Sova, H. 2018. Religioosne agnostitsism ja Trumpi maailm. – Vikerkaar, nr 4–5, lk 132–143.*
[4] *Mart Helme: hümniseadust pole vaja, aga kooselu- ja vihakõneseadust küll? – Objektiiv, 19.02.2018.*
[5] *Ginter, C. 2018. Carri Ginteri õiguslik analüüs: hümni väärkasutajad aastaks istuma. – Postimees, 19.02.*
[6] *Koorits, V. 2018. Reformierakond tegi valmis Yana Toomilt kodakondsuse võtmise eelnõu. – Delfi, 10.05.*

PSÜHHEDEELIKUMIDE JA TEAD(V)USE KONVERENTS PSYCHERENCE 2018

ESINEVAD:

Dennis McKenna

Etnofarmakoloog, lektor, kirjanik, teadur. Legendaarse Terrence McKenna vend.

Susan Blackmore

Lektor, raadiohääl, Plymouthi Ülikooli külalisprofessor. Raamatu "Meemimasin" autor.

Jeremy Narby

Antropoloogiadoktor, raamatu "Kosmiline siug" autor.

Luis E. Luna

Antropoloogia proffessor, raamatu "Ayahuasca Reader" autor.

SÜNKROONTÕLGE EESTI KEELDE

21. septembril Alexela Kontserdimajas

Piletid ja info: www.psycherence.org

PSYCHERENCE 2018

Korraldaja: Eesti Transpersonaalne Assotsiatsioon
www.transpersonaalne.ee

SIIRUS HIINA MOODI

Hiinas pannakse praegu paika jälgimisühiskonna vundamenti. Avalikkusele müüakse siiruse ja usalduse egiidi all düstoopilist plaani. Tulemuseks on inimõigusi ohtu seadev mäng, kus madalate punktidega kodanikele võivad jääda ühel hetkel suletuks nii riigipiirid kui ka riigisiseste rongide uksed.

Jete-Ri Jõesaar

Hiina on ehitamas maailma suurimat valvekaamerate süsteemi. Praeguseks katab Hiinat analüütikute hinnangul umbes 200 miljonit valvekaamerat, mille arv peaks küündima 2020. aastaks 600 miljonini. Näotuvastustehnoloogial põhinevate kaamerate algne eesmärk on kuritegevusvastase võitluse efektiivsemaks muutmine. Kaameratel on edaspidi võime tuvastada isik andmebaasis eksisteerivate fotode alusel 90-protsendilise täpsusega kolme sekundi jooksul[1], misjärel kontrollruum saadab piirkonna politseipatrullidele välja alarmi koos kahtlase isiku asukohaga. Süsteemi pani proovile BBC, näidates, et kahtlusalune (ehk eksperimendis osalenud ajakirjanik) saadi kätte seitsme minuti jooksul[2]. Lisaks on testimisel näotuvastusega päikseprillid, mida politseinikud tulevikus kandma hakkavad, et näiteks rongides piletita või valeidentiteediga reisivaid isikuid tuvastada.

Valvekaamerasüsteemi kasutatakse ka pisiväärtegude puhul. Nimelt paigaldati ühe rikkumisrohkuse poolest tuntud ristmiku juurde ekraan, millel kuvatakse vales kohas teed ületanud jalakäijate ja kiirust ületanud autojuhtide pildid koos nende isikukoodidega[3]. Seeläbi üritatakse sundida kodanikke hästi käituma keskajal populaarse karistusmeetodiga – häbistamisega. Isegi kui kodanik ise enda pilti ekraanil ei näe, satub ta oma naabrite ja tuttavate pilke alla. Süsteem näib töötavat, sest vales kohas tee ületamine on ristmikul märkimisväärselt vähenenud.

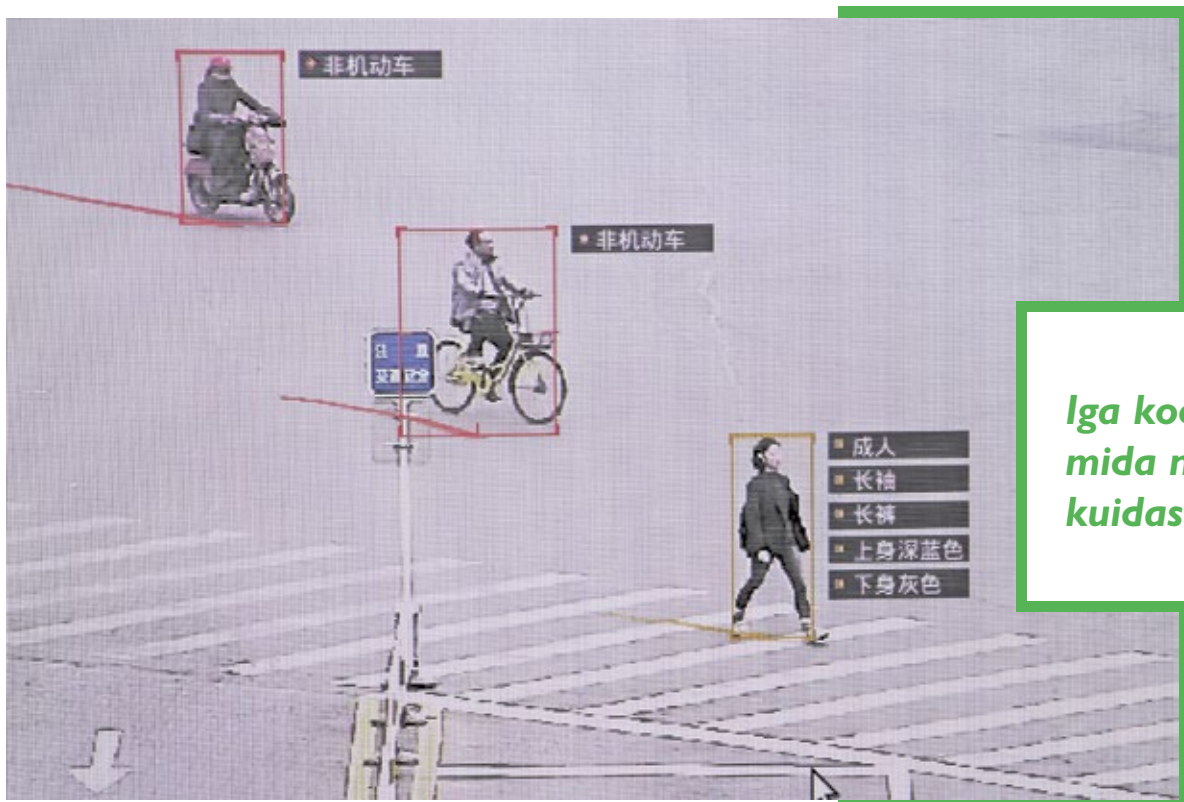

Ettevõtte SenseTime väljatöötatud tarkvara tuvastab kaamerate abiga mööduvaid inimesi ja sõidukeid. Foto: Thomas Peter / Reuters / Scanpix

Paremal: Luoyangi linna politseinikud skannivad kodanikke tehisintellektiga varustatud prillidega. Foto: China Stringer Network / Reuters / Scanpix

RÜNDEOBJEKTIKS VÄHEMUSED

Süsteemi kasutatakse ka diskrimineerival viisil. Kuigi eesmärk on jälgida kogu Hiina kodanikkonda, on terrorihirmus võetud eriti tugevalt luubi alla Hiina islamivähemus uiguurid, kellest enamik elab Xinjiangi regioonis, mida on tituleeritud paslikult 21. sajandi politseiriigiks[4]. Uiguuridele on sunnitud lisaks valvekaamerasüsteemile peale ka hirmutav kompott DNA kogumisest, vikerkestade skannimisest ja kohustuslikest rakendustest, mis hoiavad silma peal nutitelefonides toimuval. Kommunistliku režiimiga pikka aega allasurutuid on täitmas veel suurem hirm oma usule truuks jäämise ees ning järjest enam mošeesid seisab palveaegadel tühjana[5].

Kõik see ja rohkemgi veel on osa Hiina plaanist ehitada üles „usaldus- ja siiruspõhine ühiskond", mille juurde kuulub ka düstoopiliselt kõlav sotsiaalse usalduskrediidi süsteem. 2014. aasta juunis saatis Hiina riiginõukogu oma allinstitutsioonidele laiali pealkirja „Sotsiaalse usalduskrediidi süsteemi planeerimisskeem" kandva dokumendi, mis annab nimetatud süsteemile definitsiooni ja algsed sätestused. Dokument rõhub sõnale „siirus" ja kinnitab, et Hiina on läbimas muutuseid, kuid peab siiski soosima usaldust ja traditsioonidest kinnipidamist, ning et kodanikele punktide andmine aitab just seda saavutada. Iga kodaniku isiklik skoor arvutatakse käitumispõhiselt: mida nad ostavad, loevad, kus käivad, kellega suhtlevad, kuidas aega veedavad, kas nad maksavad makse. Kõigile neile igapäevategevustele määratakse positiivne või negatiivne väärtus. Kui veedad liialt aega videomänge mängides, siis punktid vähenevad. Punkte tõstab näiteks mähkmete ostmine[6]. Informatsiooni kogutakse internetis tarbitud info ja pangaandmete põhjal ning sotsiaalmeedia ja valvekaamerate vahendusel. See on justkui mäng, kus hea käitumise ja reeglite järgimise eest saab nautida hüvesid ning eksimuste korral tuleb olla valmis tagajärgedeks.

Iga kodaniku isiklik skoor arvutatakse käitumispõhiselt: mida nad ostavad, loevad, kus käivad, kellega suhtlevad, kuidas aega veedavad, kas nad maksavad makse.

EESKUJU AUTORITAARSETELE RIIKIDELE

Praegu on enda „hindamiseks" ülesandmine suuremalt jaolt vabatahtlik (mõned linnad juba katsetavad valitsuse juhitud süsteemidega) ning seda korraldavad erasektori ettevõtted, millest suurim on Sesame Credit. Üle riigi peaks süsteem tööle hakkama 2020. aastal. Praeguseks on Sesame Crediti süsteemi alusel suurema punktisummaga kodanikel võimalik nautida lühemaid ootejärjekordi haiglates, paremaid võimalusi kohtingusaitidel ja sissemaksuvabadust asjade üürimisel. Väiksema skooriga isikuid karistatakse aga ühistranspordi kasutamise piirangutega ning laenu- ja viisataotluste raskendamisega[7].

Hiina pole varemgi oma kodanikuvabadustega hiilanud, kuid nüüd on ohus igasugunegi isikuvabadus. Paneb imestama, miks Läänes kõvemat häirekella pole löödud, kui ülemaailmne majandushiiglane seab küsimuse alla üle miljardi inimese inimõigused. Valmis tuleb olla selleks, et taolised korraldused ei jää vaid Hiina pärusmaaks. Kui jälgimis- ja hindamissüsteemid Hiinas tööle hakkavad ning oodatud tulemusi toovad, võtavad teised autoritaarsed riigid tõenäoliselt eeskuju ja lähevad kõik riburada sama teed. Siit Eesti e-positiivse mätta otsast paistab Hiina kauge orwelliliku düstoopiana, kuid kes teab, kuhu selline ühiskonnakorraldus jõuda võib.

Jete-Ri Jõesaar on tulevane ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala tudeng Tartu Ülikoolis, kelle eluenergia tuleb teadmistejanust ja inimesearmastusest.

[1] *Chen, S. 2017. China to build giant facial recognition database to identify any citizen within seconds. – South China Morning Post, 12.10.*
[2] *Liu, J. 2017. In Your Face: China's all-seeing state. – BBC, 10.12.*
[3] *Mozur, P. 2018. Inside China's Dystopian Dreams: AI, Shame and Cameras. – New York Times, 08.07.*
[4] *Rajagopalan, M. 2017. This Is What A 21st-Century Police State Really Looks Like. – BuzzFeed News, 17.10.*
[5] *Feng, E. 2018. China steps up surveillance on Xinjiang Muslims. – Financial Times, 18.07.*
[6] *Hatton, C. 2015. China 'social credit': Beijing sets up huge system. – BBC, 26.10.*
[7] *Dormehl, L. 2018. We're closer to China's disturbing 'Social Credit System' than you realize. – Digital Trends, 22.04.*

TÖÖ INIMELU ÄÄREALADEL

Elu tundub sedavõrd iseenesestmõistetav, et oma igapäevatoimetustes me väga tihti selle algusele ja lõpule ei mõtle. Seevastu leidub palju inimesi, kellel tuleb nende sündmustega tööalaselt pidevalt rinda pista.

Kirjutas **Hanna Gerta Alamets**, pildistasid **Johanna Adojaan** ja **Olivia Tammisto**

Sünnist ja surmast räägitakse sageli vaid siis, kui need puudutavad lähikondlasi või on juhtunud midagi, mis ühiskonnaski laiemat kõlapinda leiab. Ka siis kaldutakse seda muidu loomulikku protsessi kirjeldama kui kauget, võõrast ning omamoodi suurejoonelist. Ent kui su töö seisneb elude vastuvõtmises või sellest lahkumisel toeks olemises, saab nendest sündmustest argipäev. Nii näevad näiteks Pelgulinna sünnitusmaja ämmaemandad lakkamatult, millised on erinevate elude algused, ning Järve õendus- ja hooldusabikliiniku hingehoidja jällegi, milliseks võib kujuneda lõpp.

ELU ALGUS JA SÜND

Maailmas levib palju erinevaid teooriaid elu täpse algusaja kohta – eostumisest sünnini –, millest tulenevalt sätestatakse seadusi, kuid pole konkreetset üldtunnustatud käsitlust, mis lubaks tõsikindlalt väita, et just sel hetkel on uus elu alguse saanud. Pelgulinna sünnitusmaja sünnitusosakonna vastutav ämmaemand **Merit Tammela** leiab, et sealsete töötajate silmis algab see kahe triibuga rasedustestil. Ämmaemandusjuht **Heli Rannu** lisab, et hetkest, mil naine arvab, et tema sees on uus elu tärganud, peavad ka nemad seda aktsepteerima. Pärast „kahte triipu" on sünnini siiski veel pikk maa ning Rannu sõnul teevad raseduskeskuse ämmaemandad kaasa teekonna täpikesest pildil hällis magava lapseni, püüdes seejuures tulevast ema eesootavaga võimalikult hästi kurssi viia. Samal ajal loodavad nad südames alati, et nende sekkumist on võimalikult vähe ning kõik kulgeb komplikatsioonideta.

Sarnased lootused püsivad ka siis, kui rasestumisest on möödas keskmiselt 40 nädalat ning algab sünnitusprotsess. Ämmaemandad nõustuvad naerdes üksteisega, et nende jaoks oleks kõige suurepärasem sünnitus just selline, kus saab lihtsalt kõrval seista ning ei pea absoluutselt vahele segama. Lisaks toovad nad välja, et naisel on täiesti võimalik üksinda laps ilmale tuua. Olgugi et enam pole kodus saunalaval sünnitamine tavaline nähtus, on nende personal vastsündinute osakonna ämmaemandusjuhi **Kadri Madari** sõnul valmis jagama telefoni teel juhtnööre neile, kes ühel või teisel põhjusel õigeks ajaks sünnitusmajja ei jõua.

Ehkki puuduvad uuringud, millele saaks kindlalt toetuda, julgevad ämmaemandad oletada, et lapse jaoks eelneb ilmaletulekule õrn füüsiline ebamugavustunne. „Kui algab sünnitusprotsess ehk tekivad kontraktsioonid, tunnetab seda ka laps. Ta saab aru, et midagi on teistmoodi, emakas hakkab teda kokku suruma, tal

„Kui kaheksakümnendatel tuli 26-aastane naine sünnitama, mõtlesid kõik, et küll on ikka vana. Praegu 26-aastaseid vaadates mõtleme naljatlemisi, et nad peaks veel noorust nautima."

läheb kitsaks. Tihti ütlevad ka emad, et beebi liigutab rohkem ja teisiti kui muidu. See tuleneb sellest, et ta tajub enda ümber muutust ning teda hakatakse lükkama, ta sätib ennast," kirjeldab Tammela.

Kolmest kohalviibinud ämmaemandast kõige pikema tööstaažiga Heli Rannu toob välja, et sünnitajate vanus on märgatavalt tõusnud. „Kui kaheksakümnendatel tuli 26-aastane naine sünnitama, mõtlesid kõik, et küll on ikka vana. Praegu 26-aastaseid vaadates mõtleme naljatlemisi, et nad peaks veel noorust nautima. Üle 40 aasta vanuseid on protsentuaalselt ikka palju, varem ei tulnud see justkui kõne allagi." Tammela lisab, et tegelikult on siiski parim vanus sünnitamiseks alla 35. „Paratamatult hormonaalne tasakaal muutub, naise keha hakkab end menopausiks ette valmistama," selgitab ta. Loomulikult ei pane keegi neist hilist sünnitamist pahaks, ei meditsiinitöötaja ega lihtsalt inimesena, kuid kõik rõhutavad, et üha tõusva keskmise ea tõttu on neil vaja rohkem sekkuda, mis tähendab enam raskeid ning ootamatuid olukordi ka ülejäänud perekonna jaoks.

Ida-Tallinna Keskhaigla õendus- ja hooldusabikliiniku hingehoidja Rutti Proosa

„Lähedastega ümbritsetud ruumis suremisest on saamas minevik, sest järjest igapäevasemaks muutub lahkumine üksinduses ja üksilduses."

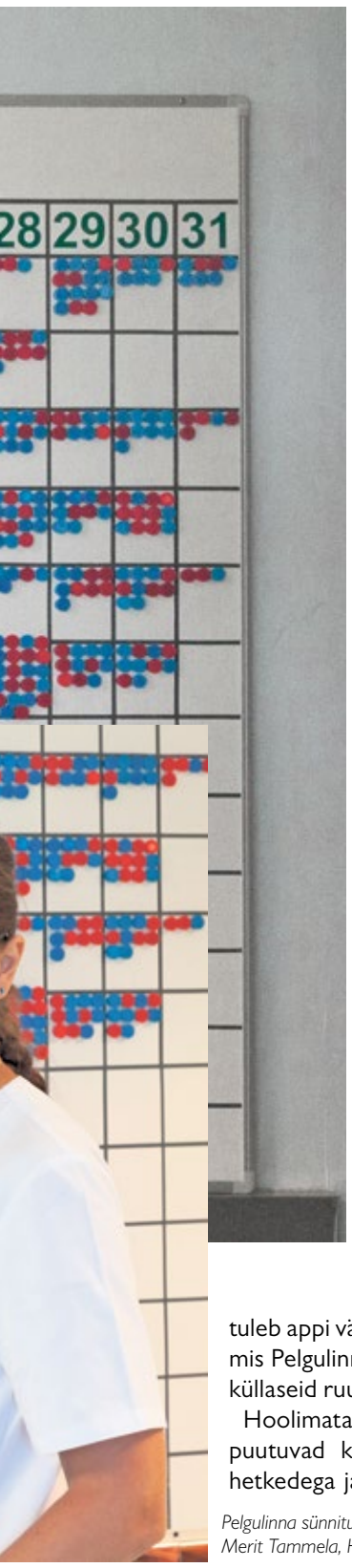

Pelgulinna sünnitusmaja ämmaemandad (vasakult) Merit Tammela, Heli Rannu, Kadri Madar

Ideaalset sünnitust kirjeldab Kadri Madar kui iga pere jaoks individuaalset situatsiooni. Tema sõnul on väga oluline, et naine ja laps koos lähedastega oleksid pärast sündi toimunuga rahul. Siin ei saa rääkida ainult kiirest ja täiesti valutust sünnitusest, sest kindlasti lisandub psühholoogiline aspekt. „Sageli on tulevastel emadel sünnituse suhtes teatud ootused ning nende täitumata jäämisel ei jõuta sünnitusprotsessiga sinna, kuhu on algselt plaanitud." Samuti on vanematel, eriti just tulevastel emadel, kõrged ootused ka seoses pärast sündi toimuvaga. Kui kõik läheb plaanipäraselt, jääb vastsündinu, pisike sooja hoidev müts peas, emaga suurde ruumikasse tuppa, kus saab kohe nahk-naha-vastas-kontakti kaudu turvatunde, soojuse ja palju muud. Kui aga vastsündinu peaks abi vajama, on ämmaemandad sunnitud ta emast mõneks ajaks eemale viima. Sellisel juhul tuleb appi väga heal tasemel tehnoloogia, mis Pelgulinna sünnitusmaja suuri valgusküllaseid ruume täidab.

Hoolimata sellest, et ämmaemandad puutuvad kokku väga emotsionaalsete hetkedega ja on sealjuures vahel ehk liigagi empaatilised, kirjeldavad nad end kui ratsionaalseid, teaduslikele faktidele tuginevaid inimesi. „Meie majas võib kogeda maailma suurimat rõõmu," räägib Heli Rannu, „ja samal ajal kõige suuremat kurbust, kui kõik ei lähe nii, nagu oodati." Ämmaemandad selgitavad, et ehkki nad teevad kõik endast oleneva, et uus elu saaks sujuvalt ja komplikatsioonideta alata, ei ole neil võimalik saatusele vahele astuda. „Kui loodus on midagi määranud, ei saa meie seda muuta."

ELU LÕPP JA SURM

Teoloogilise kõrgharidusega hingehoidja **Rutti Proosa** pole Ida-Tallinna Keskhaigla õendus- ja hooldusabikliinikus töötamise jooksul kordagi surma pealt näinud. „Olen jõudnud lahkunu juurde mõned minutid hiljem või siis on pärast öeldud, et keegi, kellega just vestlemas käisin, on äsja lahkunud." Proosa igapäevatöö on suhelda patsientidega, kes viibivad hooldusravihaiglas, sõltumata nende diagnoosist või seisundist. „Suur osa patsientidest on siin väga vanad, mõni on ravimatu haigusega, nende hulgas on kahjuks ka noori, ning on ka lihtsalt neid, kel on näiteks luumurd ja kes vajavad seetõttu kõrvalist abi."

Proosa sõnul otsustab ta enamasti ise, kellega juttu ajama läheb. „Vahel ka öeldakse, et keegi on palunud enda juurde tulla, kuid valin patsiente selle järgi, kellega on võimalik sõnalist kontakti saada ja kes seda soovivad. See, et ma kellegi juurde lähen, ei tähenda, et ta peaks olema suremas." Patsientidega vestleb Proosa väga erinevatel teemadel. „Tihti räägime sellest, millega patsient on varem tegelenud. Oluline ongi just sideme loomine, et inimene üldse ennast avaks. Vahel läheb see väga kiiresti, mõnikord aga kulub kauem aega. Surmateemat me üldjuhul ei puuduta, eesmärk ongi pigem olla kaaslane selle pika haiglas olemise aja jooksul."

Kõik patsiendid on aga erinevad ning surma on aastate jooksul siiski käsitletud. „Mina ei saa öelda, kui kaugele on kellegi haigus arenenud või kui palju on elada jäänud. Mina saan ära kuulata ja vajadusel tuge pakkuda." Proosa sõnul ei ole inimeste, kes on oma peatsest lahkumisest teadlikud, käitumises kuigi palju ühiseid jooni. Tema hinnangul ei saa tuua välja mingit mustrit, kuidas üks või teine inimene reageerib sellises situatsioonis erinevatele teadetele, mida ta oluliseks peab. „Väga palju on neid patsiente, kes ei suuda seda aduda, nad ei saa sellest aru ning võib-olla ei julge mõelda, mis neid ees ootab. Võib öelda, et nad justkui eitavad reaalsust." Samas on Proosa puutunud kokku ka patsientidega, kes kurdavad, et nad on pikalt surma oodanud, aga see ei paista tulevat. „Üldjuhul on nendeks väga vanad, üle 90-aastased inimesed, kelle jaoks on elu haiglas küllaltki kurnavaks muutunud."

Proosa ise kirjeldab surma kui vaikuse ja rahu saabumist. Tema arvates on iga surm individuaalne. „Surm võib olla traagiline, kui see tabab noort inimest. Samas võib see olla ka vabastav, kui patsient on kannatanud pikalt valude käes ja elamine on olnud tõeliselt raske. Aga see, et me surmast räägime ja sellele mõtleme, ei tähenda, et peaksime seda ootama hakkama." Rutti Proosa ei eita, et lähedaste jaoks on iga surm kurb ja traagiline. Peamiselt harjumusjõu ja igatsuse tõttu muutub lein raskesti talutavaks. „Kindlasti tuleks leinavat inimest toetada, teda ei tohi üksinda jätta, ei pea rääkima, tihti toob see kahju, aga peaks lihtsalt olemas olemas."

Kõik traditsioonid, mis surmaga kaasnevad, on üle maailma väga erinevad. Eestis on olnud kombeks peielauas istuda ja tavalisest vaoshoitumalt kadunukest meenutada. „Mulle tundub, et traditsioonid hakkavad üha rohkem muutuma. Noorem generatsioon tuleb peale ning enam pole surm elu loomulik osa." Proosa kirjeldab, kuidas lähedastega ümbritsetud ruumis suremisest on saamas minevik, sest järjest igapäevasemaks muutub lahkumine üksinduses ja üksilduses. Tema sõnul ei ole mõttekas tekitada ühiskonnas diskussiooni, mis keskenduks ainult surmale, kuid tuleb rääkida sellest, et surm on elu igapäevane osa ja seda ei saa kuhugi peita või ära kaotada.

„Inimesed kardavad surma, sest nende jaoks on see võrdne teadmatusega. Loomulikult kardetakse asja, mida ei tunta või millest ei saada aru." Surm on omamoodi kurb igal juhul. „Väga raske on leppida, kui oled harjunud, et ukse vahelt pead palatisse pistes keegi kusagil voodis alati lehvitab, ja ühel hetkel seda enam ei juhtu, sest patsient on lahkunud." Selleks et oma emotsioonidest võitu saada ja mitte niigi ajamahukat tööd koju kaasa võtta, mõtleb Rutti Proosa oma usule. „Ma olen veendunud, et inimesed on pärast surma hoitud."

Kellelgi pole ühtset ja kindlat vastust, mis toimus meiega enne, kui meie elu algas, ning mis saab pärast seda, kui oleme kohtunud surmaga. Meditsiinitöötajad jäävad kindlaks teaduslikele faktidele ning teoloogilise taustaga inimesed toetuvad oma usule. Ometi on kõigil ühesugune ettekujutus elust, mis kätkeb endas nii selle algust kui ka lõppu. Sünni ja surmaga seonduvaid teemasid tuleks ühiskonnas kindlasti rohkem lahata, et need ei muutuks kaugeteks, kuivõrd ühel või teisel hetkel puutume ju kõik nendega kokku. Ämmaemandad ja hingehoidjad, kes panustavad iga päev mõlemasse protsessi ning nendele eelneva sujuvamaks ja inimlikumaks muutmisesse, peaksid aga igal juhul ühiskonnas kõrgelt hinnatud olema. Kui kõigil on õigus inimväärsele elule, peaks olema õigus ka elu inimväärsele algusele ja lõpule.

Hanna Gerta Alamets huvitub kõigest, mis maailmas, eriti kultuuris, toimub. Esimeseks ülikooliaastaks valmistub ta Voltaire'i, Nesbøt ja Barnesi lugedes. Muul ajal üritab end poolmaratonivormi joosta ning ühiskonnas oma kohta leida.

Johanna Adojaan on väike vanainimene, linna läinud kunksmoor, kellest saab varsti paberitega kunstnik. Johanna elab tudengielu: õpib Belgias Antwerpeni kuninglikus kunstiakadeemias fotograafiat ja sööb kiikuva lühtri all tatart tatraga.

KOLLEKTSIONÄÄRID EHK KOGUDA, KUHJATA JA VÕIB JUHTUDA, ET KA ISE OMA KOGUSSE KADUDA

Fookuses on kirglikest kogujatest pensionieas härrad ja nende muljetavaldavad kruuside, fotoaparaatide ning Eestimaaga seotud esemete kollektsioonid.

Kirjutas ja pildistas **Olivia Tammisto**

Enamik inimesi kogub midagi. Mõnikord tehakse seda nii, et ise ei saa arugi. On nii neid, kes koguvad asju või elamusi, pidades neid väärtuslikeks, kui ka neid, kel asjad kogunevad märkamatult – näiteks võib ka igapäevast ajaleheostu ja lehe riiulisse asetamist kogumiseks nimetada. Ja siis on inimesed, kes kollektsioneerivad midagi väga kindlat – midagi, mis on omandanud nende jaoks erilise tähenduse, midagi, mis pakub neile pinget ja huvi – ning kelle jaoks kaasneb kogumisega ka kogutu pidev korrastamine, süsteemi loomine ja sealt puuduvate osade kirglik otsimine. Just viimase tüübi esindajatega oligi mul võimalus kohtuda, nende kollektsioonidega põgusalt tutvuda ja veidi ka nende mõttemaailmast osa saada.

Vestlesin kolme pensionärist härrasmehe **Endel Vaiksalu**, **Mart Puusti** ja **Verner Puhmiga**. Nemad ongi need teadlikud kogujad, otsijad, leidjad ja korrastajad.

Endel Vaiksalu kogub kruuse ja on teinud seda juba aastaid. Kui astusin Vaiksalu mitte just väga avarasse korterisse, olin hetkeks pahviks löödud, sest eksemplare oli seal liialdamata ligi 1000. Need ümbritsesid mind igast nurgast ja kõikjal, kuhu oma pilgu suunasin. Tasside jaoks olid ehitatud seintele riiulid ja need istusid üksteise kõrval korrapärastes ridades. Kogule pani alguse Vaiksalu kadunud abikaasa. Kui naine suri, jätkas Endel sellega ise ja nüüdseks on kruusid leidnud koha lausa mehe argitegemistes – nimelt hoiab Vaiksalu oma igapäevastel jalutuskäikudel silmikõrvu lahti, sest alati peab olema valmis mõne kogusse sobiva lisanduse ilmumiseks.

Mart Puust tundis kollektsioneerimise vastu esimest korda huvi juba siis, kui ta oli kuueaastane, kuid mitte lihtsalt kogumise kui tegevuse, vaid ajalooliste Eesti asjade, nagu Pätsu margid jms, korjamise vastu. Kuna Puusti paelub just Eesti ja sellega seonduvad esemed, arenes markidest alguse saanud huvist aastatega kirg laulupidude vastu ja algaski kõikvõimalike rosettide, rinnamärkide ja käepaelte kogumine. Kollektsioon ei piirdu aga ainult asjadega, vaid Mart Puust on kaardistanud lisaks ka infot laulupidude kohta üle terve Eestimaa, sealhulgas on tal teada näiteks erinevatest laulupidudest osa võtnud inimeste arv ja see, kui palju esines kuskil koore, kui palju oli dirigente jne.

Verner Puhm on töötanud pikalt fotograafina ning tema kogu sai alguse tänu sõbrale, kes mehele aastaid tagasi ühe kaamera kinkis. Puhmi kogus on iga viimne kui eksemplar erinev. Esmakordsel vaatlusel võib tunduda, et mõni on teisega identne, kuid tegelikult pole tal ühtki kaamerat topelt. Leidub nii vanu kui ka uuemaid väljalaskeid, kuid põhirõhk on siiski vanematel fotoaparaatidel. Puhmi pisikeses korteris on neid tohutul hulgal, näiteks elutoas vitriinide taga üksteise kõrvale asetatuna ja isegi köögis, kus kaamerad ripuvad kaelapaelte otsas laest alla ning muudavad kogu elamise väga eriliseks, tõelise koguja pisut pööraseks koduks.

Olivia Tammisto on Vanalinna Hariduskolleegiumi kunstiklassi vilistlane. Elurajal kulgemisega on ta praegu väga rahul, sest kõik uksed ja aknad oleksid justkui valla. Ja seda need ka on.

Aastaid fotograafina töötanud Verner Puhmi jaoks oli fotoaparaatide kogumine sündmuste loomulik kulg

Endel Vaiksalu säilitas lahkunud abikaasa kruusikogu ning jätkas ise kollektsioneerimist. Kruuse on nüüdseks ligi 1000

Mart Puusti lapsepõlves tekkinud huvist markide ning Eestimaaga seotud esemete vastu arenes aastatega kirg uurida ning ka kaardistada Eestis toimuvaid laulupidusid

TAJU JA RUUMI LÕPUTU KAHEKÕNE

Maailmaruum on põnev koht, kus inimeste kirjud omailmad ristuvad füüsilise ja järjest enam ka virtuaalse reaalsusega. Iga selline kontakt loob omakorda vaheruumi, mõnikord inspireeriva, siis jälle piirava.

Hanna Marrandi

Ka kõige sõltumatuma mõtteviisiga indiviide mõjutab igapäevaelus tegelikult väga palju neid ümbritsev. Vahel tundub, et inimkond tantsib justkui üht hääletut tantsu, mille koreograafiks on elu ise ja kus muusika asemel on taustaks meie mõtted, mida ühendavad nähtamatud niidid. Inimene ei sõltu ainult teistest, vaid ka materiaalsest reaalsusest tema ümber.

Kõikide meeltega tajutav ümbruskond mõjutab meid rohkem, kui me seda endale tunnistada soovime. Kas kogeksime sesoonset depressiooni ka siis, kui ei näeks looduse muutumist rohelisest halliks? Kas tiheda liiklusega tee ääres pingil raamatu lugemine oleks häiriv, kui automüra ei kostuks? Mis saab siis, kui mõne meele töövõime on piiratud või sootuks puudub? Pimeda või kurdi ruumitaju on teistsugune, kuid mitte tingimata halvem. Tema jaoks on veelgi tähtsam roll töötavatel meeleelunditel, mis võtavad osaliselt üle kehvasti funktsioneerivate oma. Neil, kelle kõik meeled on võrdselt aktiivsed, on aga väga raske ennast teistsuguse ruumitajuga harjutada.

Aastaid tagasi toimus Tartus AHHAA korraldatud näitus-kogemusrännak „Dialoog pimeduses", kus kõigil oli võimalik tajuda maailma nagu pime inimene – sai jalutada linnulaulust rõkkavas pargis ja kohvikus jalga kõlgutada, seda kõike aga kottpimedas. Mina ajasin endale tulikuuma teed peale ja olen kindel, et õnnetusi juhtus teistelgi. See näitas väga selgelt, kui mõjutatav on meie harjumuspärane ruumitunnetus. Ka kergelt tõusev maapind ajab pea ringi käima, kui midagi ei näe. Seega sõltub isegi füüsiline keskkond isiklikust tajust.

KUIDAS AUTOTEEST SAAB ÕUEMURU

Võiks arvata, et inimene suudab omakorda mõtete või käitumismustritega ka välist maailma mõjutada. Kellegi teistmoodi reaalsustunnetus või privaattsooni laiemad piirid võivad sekkuda teiste ümbrustajusse. Ruumi kasutamine on väga suhteline. Mäletan, kuidas mõne aasta tagusel laulupeol istusid kõik rahvariietes väsinud peolised kuumuses rongkäiku oodates sõidutee äärekividele. Tallinna kesklinnas sõidab seda teed mööda tunni jooksul tuhandeid autosid ja mõnel tavalisel päeval ei tuleks kellelgi mõttessegi oma riideid tolmusele äärekivile istudes määrida. Kuid laulupeo eriolukorras see sotsiaalne norm korraga enam ei kehtinud. Tungiv vajadus väsinud jalgu turgutada muutis avaliku ruumi otstarvet nii, et sellest sai korraga turvaline ja hoopis isiklikum paik, midagi koduse õuemuru taolist. Kui üks peoline arvab, et kõnniteel istumine on sobilik, järgnevad talle varsti ka teised. Ühe inimese käitumine tõmbab kaasa ülejäänud ja muudab seega avaliku ruumi reegleid.

Ruum võib inspireerida või luua ebavajalikke piire – kõik taandub sellele, kui palju inimene laseb ümbritseval end mõjutada. Kuid üks ei välista teist, piiridki võivad inspireerida. Ebasoodsates tingimustes sünnib sageli kunstiteoseid, mis muidu tõeluseks ei saaks. Näiteks tegeles **Martin Luther** uue testamendi saksa keelde tõlkimisega, kui oli sunnitud elama pikka aega limiteeritud ruumis – Wartburgi lossis. Kitsas füüsiline keskkond pakkus võimalust kontsentreeritud loometööks, milleks oleks muidu ajapuudusel või muude pakiliste asjatoimetuste tõttu ilmselt palju rohkem aega kulunud.

Teisalt on võimalik olukord, et sunnitud situatsioonis tekib kaks paralleelselt eksisteerivat ruumi: üks neist on meid ümbritsev karm reaalsus, teine aga mentaalne ruum peas, kuhu on võimalik alati sulguda, peituda ja seda oma käe järgi sättida nagu hoolas perenaine kodus. Ja kas pole seegi mitte tõend inimese suurest varieeruvusest – ühest küljest laseme tavaelus isegi vihmasabinal enda meeleolu mõjutada, teisalt aga oleme võimelised vangistuses või näiteks loodusõnnetuse tõttu üksi lõksu jäänuna looma täiesti enda maailma, kuhu pole pääsu välismõjudel.

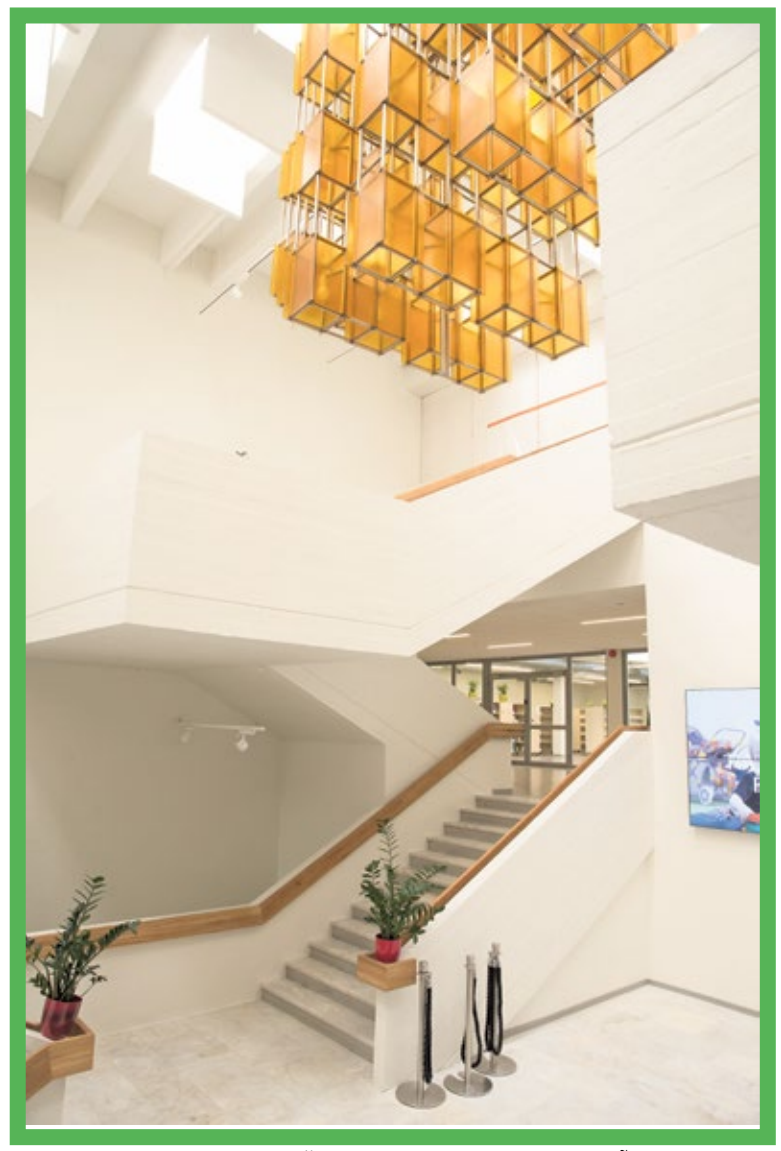

Värskelt remonditud Tartu Ülikooli raamatukogu. Foto: Aldo Luud / Õhtuleht / Scanpix

RUUMILISED ÜHENDUSED NÄRVILÕPMEIS

Tänapäeval on paralleelruumides viibimine kergem kui eales varem. Tegelikult tundub, et veebis elamine võib olla lihtsamgi kui pärismaailmas hakkama saamine. Pole ju reaalsuses võimalust vajutada kustutamis- või tagasiliikumisnuppu. Mõnevõrra hirmutav on mõelda, et olen taolisest võimalusest korduvalt unistanud, ja tean, et ma pole ainus.

Mõnes olukorras on siiski ka päriskoha olemasolu või puudumine sama oluline küsimus kui Wi-Fi-võrgu parool. Paljud tudengid olid väga häiritud sellest, et Tartu Ülikooli raamatukogu remont nii pikale venis. Kunagine suur arhitektuuriime võis olla iganenud interjööriga, kuid sellest tähtsam oli roll, mida vana hea *biblioteca universitatis* täitis – see oli olnud alati koht, kus kuni pimedani tarkust pähe ajada. Lõpmatuna näiva remondi vältel (mis, nagu on nüüdseks selgunud, seda õnneks ei olnudki) tuli teha muudatusi oma rutiinis ja vahest igapäevases trajektooriski.

Ühe inimese käitumine tõmbab kaasa ülejäänud ja muudab seega avaliku ruumi reegleid.

Öeldakse, et keskendumiseks on vaja ruumi, kus ei oleks segajaid. Samas aitab aeg-ajalt keskkonna vahetamine kaasa uute ideede tekkele ja soodustab sellega õppeprotsessi. Ühesõnaga, vaheta kohti, aga olgu need kõik ühetaoliselt mittemidagiütlevad, et miski sind ei segaks. See nõuanne käib ehk pigem tuima tuupimise kohta. Loometööks võib osutuda soodsaks hoopis teistsugune ruum. Näiteks **Friedebert Tuglas** veetis nõnda palju aega Werneri kohvikus, et temale adresseeritud kirjadki tõi postiljon sinnasamasse. Kohvikusumin mõjus Tuglase loomegeeniusele järelikult virgutavalt. Ja mitte ainult talle. Tuglast pole enam aastakümneid, aga tema ja ta kaasaegsete hingus on Werneris alles. Ruumis säilivad mälestused ja kultuurilooliselt legendaarseks saanud koht võib mõjuda nostalgiliselt neilegi, kellel sellest isiklikke mälestusi pole.

Minu ruum ei kattu sinu ruumiga, aga neil on kahtlemata ühisosa.

Jan Kausi „Tallinna kaart" on hea näide püüdest ruumitundlikke mälestusi kirjasõnas talletada, kuid lugeja näeb paberil siiski vaid sõnu, tal puudub tervikkomplekt lõhnade, inimhäälte ja muu taolisega. Vahel on mõni hetk ajas liiga lühike, et võõrad saaks sellega lõpuni suhestuda. Ühe inimese isiklik reaalsus saab harva kõigile teatavaks ja omaks. Kuid ometi kõditavad kirjaniku paberile püütud nostalgiahetked midagi ka lugeja närvilõpmeis. Lugedes tekste kellegi teise tajutud keskkonnast ja liikudes samades paikades tekivad sellest omaenda seosed. Minu ruum ei kattu sinu ruumiga, aga neil on kahtlemata ühisosa.

Alati ei ole võimalik valida keskkonda, milles liigume, ning veel vähem seda, kuidas ümbritsev meid mõnel ootamatul kombel mõjutada võib. Aga silmi tasub lahti hoida küll, sest maailmaruum on põnev. Ja sellepärast muidugi ka, et avalikus ruumis, näiteks tänaval, liigeldes vastu posti ei kõnniks.

Hanna Marrandi õpib Tartus ajalugu ja teatriteadust. Armastab uute asjade avastamist, kesköiseid inspiratsioonipuhanguid ja kõiksugu kultuuriilminguid. Enamasti unistab Hanna niisama, aga õige tunde ajel kirjutab aeg-ajalt ka mõtteid üles.

KIIRKOHTING

ANN MIRJAM VAIKLA

Küsis **Mariliis Mõttus**

24. ja 25. augustil leiab Narvas aset rahvusvaheline linnaruumilabor „NARVA – DETROIT: Postindustriaalsed piirilinnad – kuhu edasi?". Narvas toimuvast rääkisime Narva kunstiresidentuuri juhi Ann Mirjam Vaiklaga.

Sa oled olnud Narva kunstiresidentuuri juht alates eelmise aasta sügisest. Mis tõukas sind seda ametikohta vastu võtma ning mis muutuseid oled selle aja jooksul Narvas näinud? Kuidas linna elanikud ise seal toimuvatesse uuendustesse suhtuvad?
Minu Narvas elamise ja töötamise taga on kaks põhjust: uudishimu Narva linna ja selle elanike vastu ning võimalus töötada just kunstiresidentuuris (mitte muuseumis või galeriis). Mind intrigeerib residentuuri olemuse mõtestamine ja selle potentsiaaliga katsetamine. Maailmas pole olemas identseid residentuure – see on koha ja selle kasutajate spetsiifilisuse sulam, mille moodustavad väljastpoolt tulevad kunstnikud ja kohalik kogukond.

24. ja 25. augusti sümpoosionil kõrvutatakse omavahel Narvat ja Detroiti ning uuritakse, kas Narval on Detroiti kogemusest midagi õppida. Miks just Detroit ning mis on nende linnade ühisjooned?
Lisaks tõsiasjale, et nii Narva kui ka Detroiti puhul on tegemist kahe väga huvitava ja omanäolise postindustriaalse piirilinnaga, mille nüüdseks suletud tehased (Kreenholmi manufaktuur *versus* Packardi autotehas ja mitmed teised) mõjutasid nende hiilgeajal tuhandete inimeste elusid, on minul Detroitiga isiklik side. Nimelt sattusin eelmine aasta New Yorgis elades MoMA PS1 raamatupoes **Francesca Berardi** teosele „Detour in Detroit". Selle haarava raamatu jälgedes külastasin 2017. aasta jaanuaris paukuva pakase käes esmakordselt Detroiti, mis jättis kustumatu mulje. Mul on hea meel tõdeda, et Berardi tuleb Narva Urban Labile ning modereerib avapaneeli, kus kohtuvad kaks olulist tööstusmaastikega suhestuvat kunstnikku, nimelt Narvast pärit **Maria Kapajeva** ning detroitlane **Scott Hocking**.

Ann Mirjam Vaikla. Foto: Jacques-Henri Heim

Kuidas saab kunstiga Narvat muuta?
Narva kunstiresidentuuri opereerib Eesti Kunstiakadeemia ja selle tulemusena satub residentuuri mitmeid EKA osakondi oma üliõpilastega. Just humanitaarsuuna tudengeid on Narvas kõige rohkem puudu, sest neilt tulevad ümbritseva keskkonna ja selle elanikega suhestuvad huvitavad kunstilised ideed, mis pakuvad alternatiivseid mõttemustreid üldlevinud arusaamadele.

Mis on edasised Narvaga seotud plaanid?
29. septembril avame **Paul Kuimeti** isikunäituse, mille kuraator on Berliinis tegutsev **Nico Anklam**. Selle kõrvalosana toimub **Ingel Vaikla** kureeritud filmiprogramm residentuuri teisel korrusel asuvas ajaloolises kinosaalis. Näitus vältab novembri keskpaigani. Sügise teises pooles korraldame plaadifirma Päästevest eestvedaja **Simon White'i** algatusel esimese heliresidentuuri, mille keskmes on **Robert Nikolajevi** looming. 2019. aastal unistan võimalusest suunata pilk ida poole ning luua sidemed paari Venemaal asuva residentuuriga (Peterburi ja Vladivostok).

Mis on sinu lemmikkohad Narvas?
Soojal suveõhtul istun hea meelega mõne residendiga Narva jõe kaldal vaatega Venemaa poole – joome veini ja arutame elu üle. Söögikohtadest on minu raudne lemmik Puškini tänaval asuv India restoran Silver Mint, mida peab Indiast Narva kolinud Sam. Tugeva havannaliku vaibiga on kohe residentuuri läheduses paiknev Obloni söökla, mille tumeroosaks võõbatud tagatoas mängib tihti telekas. Fantastilise tunde tekitab Narva laiadel teedel rattaga ringisõitmine.

Vaata lisaks: nart.ee

monton

monton.andmorefashion.com

Pärnu Tallinn Tartu Narva Jõhvi Viljandi

TERE! KUIDAS MA SIND KUULAMA PEAN?

Sellise küsimuse võiksid esitada endale kõik, kes vaimse tervisega kimpus noortele nõu annavad. Noored soovivad nimelt, et nende probleeme võetaks tõsiselt ja neile lähenetaks isiklikult.

Kirjutas **Anna Laura Alamets**, illustreeris **Heneliis Notton**

Eesti noortel on mure: nad tunnevad, et nende vaimseid probleeme ei võeta tõsiselt. Asi pole isegi selles, et abi palumiseks poleks kanaleid või teemaga ei tegeletaks. Ikka – ja viimasel ajal isegi intensiivsemalt – kumab noorte arvamusest (nt Noorte Hääles, Rahva Hääles) läbi, et stressi ja igapäevamuredesse suhtutakse kergekäeliselt ning ei leita soovitud tuge. Teema on päevakorras ja nüüd kampaaniaga #mustlumi ja depressiooni teavituskampaaniaga „Mis toimub maski taga?" ka tänava- ja meediapildis. Püüan näidata, miks tekib noortel tunne, et nende vaimuhädasid alahinnatakse, ja mõelda kaasa, kuidas sellega ühiskonnas paremini tegeleda.

Tegelikult on abi olemas. Kui otsida toetusfoorumeid, kus suuremalt ringilt nõu küsida, leiab neid, vähemalt kvantitatiivselt, piisavalt. Näiteks *peaasi.ee* ja *saeioleyksi.net.ee* on väga sisukad. Mõlemas pakuvad abi nii spetsialistid kui ka inimesed, kes on varem sarnases olukorras olnud. Vastused on hästi modereeritud ja kogukonnad tunduvad üsnagi toetavad. Ei kohanud ümmargusi klišeevastuseid ning ka vastamisaeg on üldiselt päris kiire.

Teisalt, kuigi jututoa kujul abikanalid eksisteerivad, ei ole need just kõige aktiivsemad, ja tundub, et foorumite hiilgeaeg on jäänud aastatesse 2006–2007. Ka viimasena mainitud foorumi administraatorid on nentinud, et suhtluskeskkonna ülalpidamine võtab palju energiat ja neil on keeruline liikmetevahelist dialoogi edendada, sest kas ei räägita piisavalt kaasa või arutleb vaid väike grupp. Peaasjade foorum on uuem, ent ka seal toimuvad mõttevahetused on pigem lühikesed. Samas on mõlemas arvestatav hulk liikmeid (kokku *ca* 5000), mistõttu need on teatud kogukonna jaoks ikkagi vajalikud, aga kui tegemist ei ole kohaga, kuhu inimesed hea meelega kirjutavad või kus nad ka arutleda tahavad, ei pruugi foorum olla kõige eelistatum viis noortele toe pakkumiseks ning ehk peaks tegema kättesaadavamaks kanaleid, mis on tänapäevasemad ja kodusemad. Näiteks rakenduse BetterHelp, mis on küll tasuline, kaudu on võimalik saata sõnumeid, helistada ja teha videokõnesid. Need on noortele tuttavamad meediumid ja muudavad ehk abi otsimise antud sihtgrupi jaoks hõlpsamaks.

NAPIB EAKOHASEID NÕUANDEID

Teine trend, mis foorumeid külastades silma jäi, ongi seotud vanusega. Nimelt on aktiivsed kirjutajad üldjuhul põhikooli- ja keskkoolinoortest vanemad inimesed, kes otsivad ja pakuvad teistsugust abi ning tuge, kui ehk tänapäeva koolinoored tahavad ja vajavad. Seega

Vaja on siirast ja isiklikku lähenemist, empaatiat, isegi kui teise olukord tundub pisut totter.

ALLIKAD JA KOHAD, KUST LEIAB VÄÄRT ABI

- **MTÜ Peaasjad veebisait** (teave erinevate vaimuhaiguste kohta, kogemuslood, kampaaniad): *peaasi.ee*
- **MTÜ Peaasjad Facebooki leht** (teave arutelu-õhtute ja toimuvate kampaaniate kohta): *facebook.com/Peaasi.ee*
- MTÜ Peaasjad foorum: *foorum.peaasi.ee*
- **Portaal Enesetunne.ee** (rakendused eesti ja vene keeles, spetsialistide kontaktid, nõuanded nii lapsevanemale kui ka noorele): *enesetunne.ee*
- **Saeioleyksi foorum** (väga sisukas ja suur foorum, arutelud erinevate teraapiate/eneseabivõimaluste toimimisest): *saeioleyksi.net.ee*
- **Rajaleidja noorte lehekülg** (karjääri- ja koolinõu, tasuta tugi ja nõustamine): *rajaleidja.innove.ee*

ei pruugi noortel olla neil platvormidel piisavalt ea- ja mõttekaaslasi, kellega igapäevaprobleemide üle arutleda, kuna kümne-paarikümne aasta lõikes on koolisüsteem ja olmeraskused muutunud. Ajastust tingitud erinevused on üks põhjus, miks võivad tekkida mõõdarääkimised ja noortes tärgata tunne, et nad on jäetud oma hädadega üksi. Tihti pakutakse koolimuredele lahenduseks midagi triviaalset ja ilmselget, kuna sellest perioodist lahutab pikk ajavahemik ning tõenäoliselt on inimene vahepeal hoopis suuremaid pingeid taluma pidanud, mistõttu ei suudeta enam koolisüsteemis kogetavaga suhestuda. Nii ei pruugi noored tahta nendesse foorumitesse kirjutada, kuna nad kardavad, et nende probleeme ei võeta piisavalt tõsiselt.

Paljudes veebiväljaannetes ilmub regulaarselt artikleid, kus noorte ja laste ajapuuduse ning stressi põhjustajaks peetakse „sotsiaalmeediasõltuvust", „üldist laiskust" ja „oskamatut ajaplaneerimist". See ei ole alati tõsi, sest tean kas või isiklikust kogemusest, et soov asju edasi lükata ja plaanidest mitte kinni pidada tekib üldjuhul vastusena stressile ja väsimusele. Kui õppisin proovieksamiteks, ei jätnud ma ju meelega kogu materjali (minul oli 15 lõpuarvestust kuues aines, mis ülikooli mõistes pole ehk palju, ent minu mätta otsast oli see esimene sellises mahus sessioon) viimasele minutile. Olin väsinud ja varasemad kohustused kuhjusid uute otsa. Õnneks tuli värsket materjali semestri lõpus vähe peale ning sain lõpuks kordamiskava koostada ja enda eest pisut hoolitseda. Selles vahepealses faasis on aga väga keeruline endale öelda, et kolm tundi kassivideoid ei aita filosoofiaesseed lõpetada ja Facebookis tähtaja üle vingumine ei lükka seda edasi. Olin vaimselt ja füüsiliselt nii kurnatud, et noomitused stiilis „sa kahetsed seda hiljem" või „kui sa kohe ära lõpetad, ei pea hiljem tegema" kõlasid kulunult ega viinud kuhugi. Mis tahes nõu andes tuleks mõista, et paar paberil lihtsana kõlavat soovitust võivad ülekoormatud noorele keerulised tunduda. Vaja on siirast ja isiklikku lähenemist, empaatiat, isegi kui teise olukord tundub pisut totter. Tuleb mõista, et inimene on väga väsinud ja tagantkiirustamine ilmselt ärritab veelgi enam.

Tõsi, ei saa väita, et noorte suurenevat koolistressi ei panda tähele või et seda ei proovita mõista. MTÜ Eesti Noorte Vaimse Tervise Liikumine on püüdnud esindada alates 2015. aastast just noorte vaatepunkte ja kogemusi, kasutades YouTube'i videoid ja Facebooki, et laiema auditooriumini jõuda. Rajaleidja

Anna Laura Alamets kirjutab igale poole – sahtlisse, teatrisse, Kaktusele… Tal on lemmikkoht Tallinna linnamüüril, mis on lähedal ühele majale, mille pööningukorteris mängib keegi iga õhtu klaverit. Annale on iga inimene kui raamat, kes viib ta jutustades isesorti rännakule, avastama maid ja koguma kogemusi.

Heneliis Notton õpib Tallinna 21. Kooli 11. klassis. Tema lemmiktoit on pähklivõi ja kodus elab tal kultuurne kass, kelle nimi on Picasso. Vastavalt tujule on Heneliis kunstnik, kirjanik, lavastaja, kriitik, aktivist, lapsehoidja või hoopis midagi muud.

portaalis leidub teemakohaseid artikleid nõuannetega nii õpetajatele, õpilastele kui ka vanematele. Avitus pakub erinevaid üle-eestilisi teraapiaid aastaringse liitumisvõimalusega ja väikese osalustasu eest. Lisaks on veebisaidil *enesetunne.ee* rohkelt soovitusi, eestikeelseid rakendusi ja ka professionaalide kontakte. Veelgi enam, paljudes koolides töötavad koolipsühholoogid. Tundub, et abi on olemas, aga see ei jõua siiski kõigini. Millist tuge siis noored otsivad ja kust see tulema peaks?

Kas abi jõuab õigel ajal ja sobivas vormis õpilasteni, sõltub paljuski kooli sisekliimast.

USALDUSSUHETEL PÕHINEV KOOLIKESKKOND

Sama tihti kui kostub meedias seisukoht, et noored ei oska oma aega planeerida, kirjutavad noored ise artikleid, kus nad pakuvad lahendusi ja proovivad laiema ringini (õpetajad, täiskasvanud) jõuda. Üks Saaremaa neiu tegi uurimistöö oma kooli õpilaste stressist ja teguritest selle taga. Tema uuring tõi peamiste põhjustena välja pikad koolipäevad, ajapuuduse ja sellest tingitud väsimuse[1]. Ajapuudust ja suurt koormust saab õnneks reguleerida ning ajaplaneerimisega sellest tulenevat stressi vähendada. Teisest küljest tõstetakse aga esile klassiõhustikuga seotud probleeme, mis on tingitud õpetaja oskamatusest klassis distsipliini hoida ning regulatsioonidest, mis on seotud laiema haridussüsteemiga (kursuste arv, tundide pikkus jms)[2]. Selles ei ole aga süüdi õpetajad ise, vaid tõsiasi, et ka nemad on stressis ja ülekoormatud ning peavad tegelema liiga suurte klassidega, kus personaalne lähenemine on raskendatud, mis võibki tekitada noortes tülpimust ja päädida mahajäämusega õppetöös. Minu kodukooli 10. klassis pidid mõned õpilased tunnis põrandal istuma, sest rohkem laudu klassi ei mahtunud. Pole siis ime, et õpilastel ei ole motivatsiooni õppida, kui kool ei suuda pakkuda kvaliteetset klassiruumi, mis tekitaks usaldust õpetaja ning õppija vahel.

Usaldus võibki olla sild, mis lahutab õpilast õigeaegsest abist, kuna tihti saab stressi vähendada just õpetaja sekkumine. Näiteks mina õppisin väikeses klassis (kokku 27 õpilast, mõnes tunnis alla 10) ja sain õpetajatelt vahetut tuge. Paari minu klassikaaslast aitasid õpetajad, kui nende vaimne olukord ei lasknud produktiivselt õppetööga tegeleda. Ühel neist oli ärevus, mis ilmnes, kui ta kontrolltöö ajal klassist lahkuma pidi, sest tundis, et on keskendumiseks liialt paanikas. Õpetaja rääkis temaga sellest hirmust ning konkreetse töö sai ta teisel päeval uuesti teha. Teisel klassikaaslasel oli probleeme tunnis osalemisega (ei sobinud keskkond) ning iga kord, kui ta kooli ilmus, tegi õpetaja talle tunniväliselt väikese kokkuvõtte eelnevalt õpitust ning kontrollis eraldi tema teadmisi vahepeal omandatu kohta. Ma tean aga, et nii ei ole see igas koolis. Kõigil ei ole stigmavaba ligipääsu kvaliteetsele tugiteenusele. See, kas abi jõuab õigel ajal ja sobivas vormis õpilasteni, sõltub paljuski kooli sisekliimast, mida on võimalik muuta ainult kooli juhtkonnal või õpilaste omaalgatuslike tegevustega, sealhulgas õpilasesindustel, kes saaksid kutsuda kokku õpigruppe, teha väiksemaid uuringuid õpilaste probleemidest ja pöörduda otse õpetajate poole.

ÜLDSÕNALISUSE ASEMEL PERSONAALSUS

Koolipsühholoogid on üks võimalik viis olla õpilastele toeks ja neid vajadusel parema abi poole suunata, ent ka siin on reaalsus väga varieeruv ja ebavõrdne. Näiteks 32. keskkoolis on kaks psühholoogi ja teraapiakoer, mis annab võimaluse juba koolisiseselt erinevaid lähenemisi proovida, kui ühe psühholoogi võtted ei peaks sobima. Teisalt oli meie koolis üks psühholoog *ca* 300 õpilase peale ja kuigi ta püüdis jõuda kõigini, oli see teatud perioodidel keeruline. Näiteks küsis ta minult kord, kas ma tunnen end piisavalt hästi, et paaril korral tulemata jätta, kuna tema veebruar oli väga tihe (stressis õpilaste arv kolmekordistus ja tema graafik oli viimseni kinni). Pikk ooteaeg eriti kriitilistel perioodidel võib olla mõnikord vaimse tervise probleemide lahendamisel kaalukeeleks.

Pikk ooteaeg eriti kriitilistel perioodidel võib olla mõnikord vaimse tervise probleemide lahendamisel kaalukeeleks.

Kui noorel on natuke väiksem mure (komme küüsi närida, kergesti ärritumine), ei taheta kohe päris psühholoogi poole pöörduda ning otsitakse abi veebiavarustest. Sealt võib aga saada kohati kummalisi soovitusi, mis tekitavad segadust või tunde, et probleemi ei võeta tõsiselt. Näiteks toon veebisaidi *kliinik.ee*, mille üllas eesmärk on pakkuda kiiret ja mittekriitilist tervisenõu professionaalidelt, kelle juurde on muidu pikad järjekorrad. Üks tudeng küsis, mida ta peaks ette võtma oma ärrituvusega, kuid talle vastati, et tal tuleks raamatut lugeda ja oma päevaplaani korrastada, mis on piisavalt ümmargune soovitus, et see ei pruugi erilist tuge pakkuda ning tekitab pigem tunde, et olukorda ei suhtuta täie tõsidusega. Isegi sellisest kanalist oodatakse eelkõige isiklikkust, sest üldiseid nõuandeid on niigi palju. Tavaliselt kirjutavad noored probleemist ja lisavad juurde, mida nad on juba proovinud. Vastuseks soovitakse kergemat analüüsi, mis pakuks konkreetsetele vajadustele kohandatud infot. See ei tähenda, et iga noor tahab oma probleemile lahenduseks detailset teraapiakava, vaid piisab sellest, kui välja pakutud võtted on seotud nende (eakohaste) huvidega, et teismelistel jaguks püsivust nippe ka reaalselt rakendada. Näiteks minu terapeut kasutas minuga kapikoristamise metafoore (mulle meeldib koristada ja see rahustab mind), mis muutis mu segaduse ja ärevuse paremini visualiseeritavaks. Samuti on tänapäeval võimalik teha kindlaks oma iseloomutüüp ja õppijaprofiil, mis aitavad noorte nõustamisel nii õpetajat, nõuandjat kui ka lapsevanemat. Seega otsitakse abi, mis sobituks igaühe eripäradega ega oleks liiga üldsõnaline.

Niisiis pole küsimus mitte abi puudumises, vaid selle serveerimises ja kättesaadavuses noortele. Noored tahavad, et nende probleeme, nii suuri kui ka väikseid, võetaks tõsiselt ja et neile lähenetaks isiklikult. Üldjuhul ei vingu keegi tühja asja pärast ja pea alati on igasugusel käitumisel mingi varjatud põhjus, mida ehk kohe tähele ei panda. Seda enam on oluline, et noori ümbritsevad inimesed oleksid tähelepanelikud väikeste rutiinimuutuste suhtes, kuid et ka iseseisvalt leitav informatsioon pakuks kvaliteetset ja õigeaegset abi.

[1] *Koolistress on tõesti suur probleem. – Saarte Hääl, 18.05.2018.*

[2] *Õpilane: kui mõned ei segaks kogu aeg tundi, siis peaks kodus vähem õppima. – Rahva Hääl, 20.01.2015.*

Kuidas saad sina loomi aidata?

www.loomakaitse.ee

LOOMAKAITSE SELTS EESTI

SAMMUD HELITÖÖ ELUTEEL

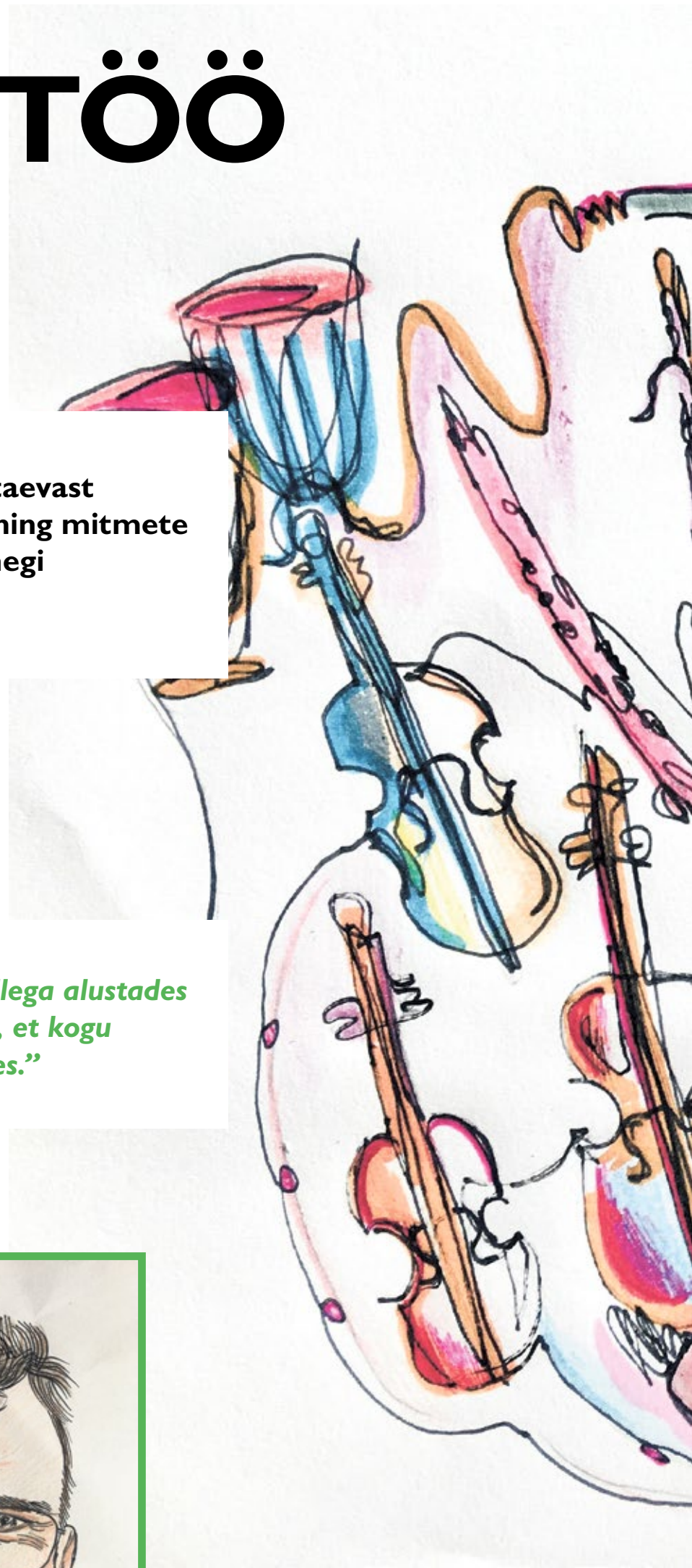

Küllap aimame kõik, et heliteoski ei teki tühjale kohale, ei tule taevast ega tuulest (jne), vaid sünnib ikka töö ja harjutamise tulemusel ning mitmete inimeste koostöös. Selle „teose sünni" protsessi etappe palusimegi valgustada erinevail praktikutel.

Kirjutas **Anita Maasalu**, illustreeris **Carmen Triini Tälli**

Kontserdile saabunud publiku elava jutusumina katkestab saalis kustunud valgus. Laval süttivad tuled ning aplausi saatel astub rahva ette orkester, ansambel, koor või hoopis üksainus interpreet. Esitatav teos salvestub publiku kuulmismällu teadmata ajaks – mõni ehk unustab saadud emotsiooni juba kontserdipaigast lahkudes, mõni meenutab kuuldud helisid härdalt veel aastaid hiljem. Helitöö lõplik eluiga on aga ennustamatu.

Tavakuulaja hetked teosega piirdub tavaliselt kontserdipaigas viibitud ajaga. On aga selge, et ühe teose elutee ei alga ega lõppe laval. Olgu tegu tunnipikkuse sümfoonia või paariminutilise soolopalaga – mitmed inimesed on sellega juba pikalt enne kontserti pühendunult tööd teinud ning see ei lõppe ka pärast interpreedi lahkumist lavalt.

Kujutlegem nüüd üht hüpoteetilist heliteost. Helilooja on saanud tellimuse ning alustab komponeerimisega. Tema käest jõuab valmis töö edasi interpreedini, kes seda harjutama ja kontserdiks valmistuma hakkab. Kontserdipäeval istub saalis teiste seas aga juba muusikateadlane, kelle tähelepanu on koondunud nii teose kui ka ettekande analüüsimisele. Selle muusikalise teekonna etappidest ja nendega kaasnevatest tundmustest-praktikatest vestlesimegi lähemalt erinevate heliteose kujunemise arhitektide ehk helilooja **Erkki-Sven Tüüri**, löökpillimängija **Heigo Rosina** ja muusikateadlase **Gerhard Lockiga**.

ERKKI-SVEN TÜÜR OMA LOOMEPROTSESSIST

„Kontseptuaalset laadi üldist teose vormi kujundavad ideed sünnivad minu loomepraktikas enamasti enne puhtmuusikalisi (meloodia, harmoonia, rütm jne) detaile. Ehkki võib ka vastupidi juhtuda, näiteks klaveril improviseerimise käigus jääb mõni leid kummitama ja otsekui nõuab ülesmärkimist. Ulatuslike orkestriteoste alustamisel püüan siiski keskenduda nn seesmisele kuulmisele ning mängin peas erinevate värvide ja karakteritega. Neid mõtteid kujustan vahetevahel paberil abstraktsete joonistena, mis tähistavad minu jaoks muusikaliste protsesside kõikvõimalikke parameetreid (rütmiline ja harmooniline intensiivsus, faktuuri tihedus/hõredus, transparentsus, millises tessituuris asi toimub jne) arvestavat visuaalselt väljendatud „tardunud" olekut. Seesugune tegevus annab mõtteile hoogu ja viib üha edasi detailsemate otsinguteni; ma jõuan intervallideni, nii vertikaali kui ka horisontaali moodustavate „molekulideni", millest on võimalik ehitada pikemaid „ahelaid". See tähendab konkreetse noodimaterjali partituuripaberile visandamist. Ometigi ei domineeri selles protsessis dogmaatiline kalkulatsioon – mingist seletamatust sisetundest lähtudes olen olnud vahel sunnitud töö käigus ümber muutma kogu esialgse abstraktse vormi kujundava idee.

Tuleb tunnistada, et kuigi mingid käitumismustrid loomingulises protsessis korduvad, on igal konkreetsel juhul tegevuskäik üksikasjades erinev. Olen kirjutanud teoseid, millega alustades ei tea, kuhu välja jõuan; olen kirjutanud ka nii, et kogu tervikpilt püsib töö käigus muutumata silme ees. See on pidev balansseerimine noateral, kus ratsionaalsed ja intuitiivsed otsused sünnivad kõige tihedamas koostöös. Üks olulisimaid asju, mida tuleb pidevalt jälgida, on helitöö dramaturgilise pingekaare ehitamine. Mida ulatuslikum on teos, seda enam too muusikalise energeetika modelleerimine tähelepanu nõuab. Nii on komponeerimine äärmiselt kompleksne ja pidevalt mitmel tasandil liikumist nõudev protsess – tuleb süveneda hoolega igasse detaili, jälgida lõime n-ö mikroskoobiga, aga järgmisel hetkel lennata püstloodis kiirliftiga kuhugi kõrgustesse ja näha sealt tervikpilti hoopis teisest perspektiivist.

Erkki-Sven Tüür: „Olen kirjutanud teoseid, millega alustades ei tea, kuhu välja jõuan; olen kirjutanud ka nii, et kogu tervikpilt püsib töö käigus muutumata silme ees."

Kogu see tegevus on väga ajakulukas ja eeldab korralikku süvenemist. Rööprähklemist ma ei talu ja sestap eelistan kirjutada oma Hiiumaal asuvas stuudios. Sealne looduslik keskkond aitab mul püsida loominguks vajalikus meeleseisundis. Ühe umbes pooletunnise orkestripartituuri kirjutamiseks varun ma vähemalt pool aastat ja lisan veel kuu-kaks, et töö enne tähtaja kukkumist ilma igasuguse paanikata kirjastaja käes oleks. Kui tegemist on kontserdižanriga, on tavapärane teha enne komponeerima asumist üks töösessioon solistiga. Nii saab proovida erinevaid spetsiifilisi mänguvõtteid ja nn laiendatud tehnikatele tuginevaid kõlaefekte. Eks ma võtan ka hiljem vajaduse korral töö käigus solistiga ühendust, Skype'i teel on lihtne vajalikke mängutehnilisi detaile täpsustada. Viimased nüansid saavad ikkagi lõplikult paika pandud proovides enne esiettekannet – see puudutab just dünaamikat, agoogikat, strihhe. Ja siis tuleb usaldada muusikuid – istud saalis oma kohal, näed, kuidas dirigent tõstab käed, ja sul ei ole võimalik enam midagi teha. Ühtäkki saab su kaheksa kuud kestnud ülimalt privaatsest elust pooletunnine avalik rännak kõlamaastikel, mis ongi täiesti iseseisev oma elu alustav organism. Kui hästi läheb."

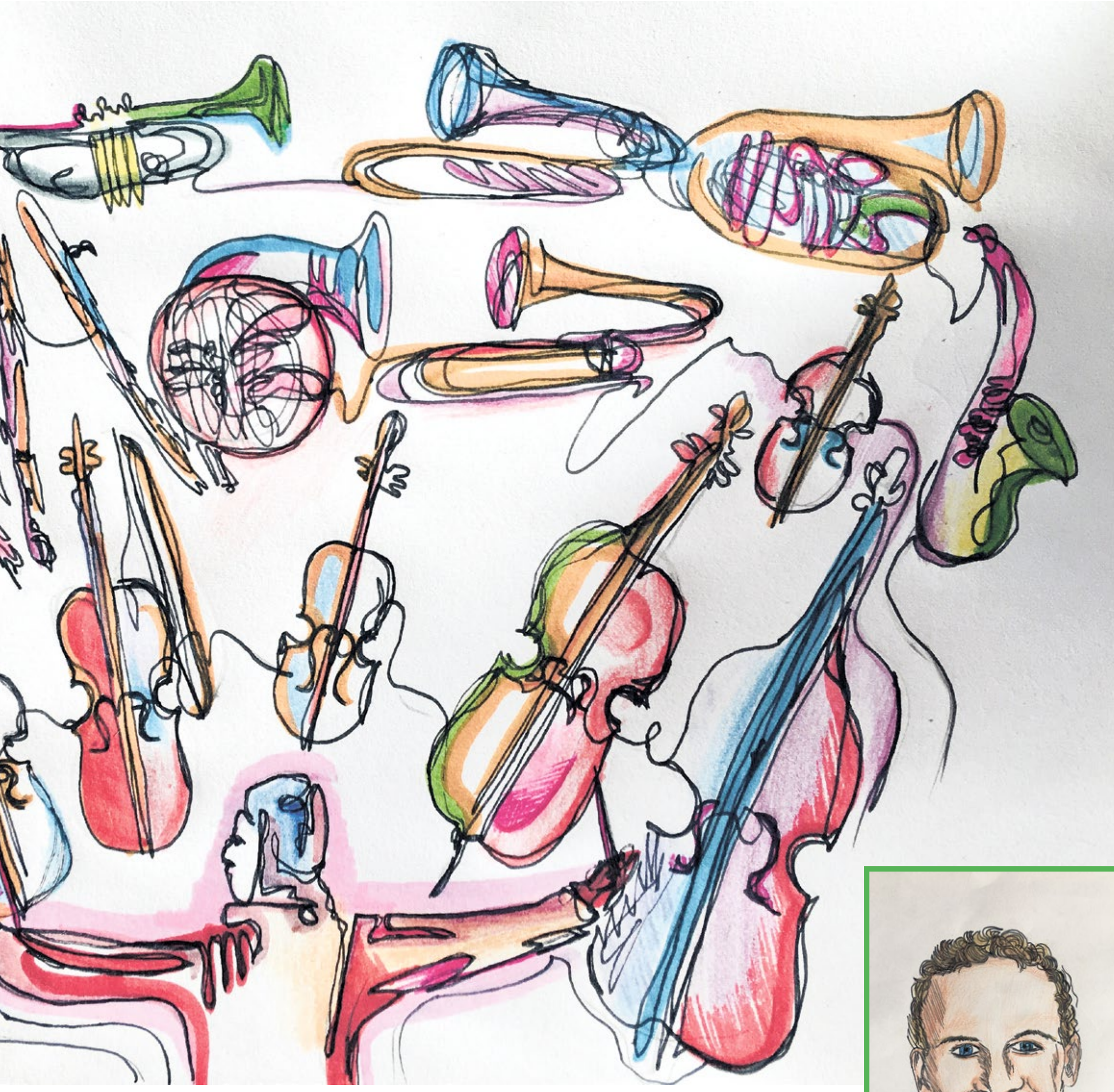

HEIGO ROSIN TEOSE HARJUTAMISEST JA ESINEMISEST

„Kontserdiks valmistumine sõltub erinevatest teguritest: kui keeruline on ettevalmistatav teos, kui palju on aega, kas olen seda enne esitanud jne. Uue teose puhul laulan selle esimese hooga tavaliselt lihtsalt rütmiliselt läbi ning kujutan ette, kuidas see kõlada võiks. Lisaks teen märkmeid pulgastuse kohta, märgin ära kohad, mis tunduvad olulised ning nõuavad eeldatavasti rohkem harjutamist. Kui tegu on näiteks löökpillikontserdiga, kus soolopartiis juhtub olema väga palju pille, siis koostan ka esialgse kalendriplaani kindlate sektsioonide harjutamiseks, mida korrigeerin hiljem vastavalt selgeks saamise kiirusele. Instrumentaalkontserdi puhul uurin palju ka teose partituuri ning märgin oma soolopartiisse olulisemad kohad orkestripartiist, et esimesse proovi minnes oleks kõik juba teada ega peaks midagi avastama hakkama. Kokkuvõttes teen kõigepealt tööd ainult paberi ja pliiatsiga, see elimineerib esmased ettetulevad probleemid ning selle võrra jääb hiljem rohkem aega teistega tegelemiseks.

Heigo Rosin: „Kontserdipäeval on tavaliselt vaja kõigepealt pille vedada, mida teen võimalikult vara, sest muidu ei saa käed piisavalt puhata ning pillimängust ei tule midagi välja.”

Minu jaoks on oluline, et harjutusprotsessi jääks võimalikult palju tühja ruumi, mida kasutan teose n-ö seedimiseks, seda eriti juhul, kui tegu on suure instrumentaalkontserdiga. Näiteks Erkki-Sven Tüüri „Magma”, mida ma viimaste Eesti Muusika Päevade raames esitasin, harjutamiseks oli mul umbes 11 kuud. Sellesse aega jäi *ca* neli kuni viis kuu-pooleteise pikkust pausi, kus ma kas ei tegelenud teosega üldse (mõnikord lihtsalt ei olnud mõne muu projekti tõttu

jätkub >

< *eelneb*

võimalik) või lasin ühel sektsioonil puhata ning tegelesin intensiivselt hoopis teisega. Alles nii kuu aega (mõnikord isegi vähem) enne kontserti panen teose n-ö kokku, harjutades läbi ka kõik liikumised ühest sektsioonist teise.

Koostööd heliloojatega olen üldjoontes üritanud teha võimalikult palju. Eestis Erkki-Sven Tüüri, **René Eespere**, **Gert-Ott Kuldpärja** ja teistega. Praegu käib tihe koostöö **Alo Põldmäega**, kes kirjutab mulle kolmeosalist marimbatsüklit „Atlantise otsinguil", mis tuleb esiettekandele 29. oktoobril festivali Afekt raames Tartus. Teose ettevalmistust mõjutab selline ühiselt tegutsemine muidugi väga palju ja pigem positiivselt, sest tihtipeale on muusika taga peidus veel kindel alltekst, teema, jutustus vms, mida noodis tavaliselt kirjas ei ole. Kui see õnnestub heliloojalt kuidagi „välja pressida", muutub arusaam teosest ning selle interpreteerimine tavaliselt tuntaval määral ja see võimaldab esitajal muidugi omakorda ka sisu paremini edasi anda.

Kontserdieelne päev on minu jaoks nagu iga teine. Enamasti harjutan hommikust õhtuni, lihvin veel kohti, mis tunduvad seda vajavat, ning üritan varem magama minna, et laval oleks rohkem energiat, mida endast välja anda. Kontserdipäeval on tavaliselt vaja kõigepealt pille vedada (mida suurem teos, seda rohkem), mida teen võimalikult vara, sest muidu ei saa käed piisavalt puhata ning pillimängust ei tule midagi välja. Mul on olnud juhuseid, kus mõne tehnilise koha peal on käed pillide vedamisest nii läbi, et pean lihtsalt harmooniat kaasa mängima, sest käed ei kuula väsimuse tõttu enam sõna (õnneks oli tegu kammermuusikaga ning märgatavalt see üldist pilti ei rikkunud). Mõni hetk enne lavale minekut ma riietun (tavaliselt päris vahetult, sest mulle ei meeldi pikalt esinemisriietega ringi tatsata). Solistiruumis on mul ka oma harjutuste rituaal, mis seab vaimu ja mõtted korda, ning seejärel ootabki lava.

Olen psühholoogiliselt ning ka esinemiskogemuste vahendusel endale palju erinevaid lavasituatsioone ette kujutanud ja neid läbi töötanud, seega sellele, kes saalis on, ei mõtle ma üldse. Kogu tähelepanu koondub vaid esitusele tulevale kavale. Ei ole vahet, kas kohale on tulnud helilooja, president või mõni teine tähtis inimene. Minu jaoks on saalis publik, olgu neid siis üks või 10 000 (olen ka 40 000-pealisele kuulajaskonnale esinenud), ning ma esinengi neile, eraldi ma sealt kedagi enda jaoks välja ei too. Pärast kontserti mõtlen küll ja huvitun sellest, kes olid kohal jne.

Enda esinemise analüüs on pidev. Mõnikord teen ka n-ö privaatkontserte mõnele oma sõbrale, tuttavale või pereliikmele, et panna end esinemissituatsiooni, filmin seda ning analüüsin, mis oli hästi või halvasti. Analüüs on väga oluline nii enne kontserti kui ka pärast. Ka publiku tagasiside on loomulikult tähtis, aga seda kõike ei saa võtta kui sajaprotsendilist tõde, sest inimeste maitsed varieeruvad seinast seina. Loen ka arvustusi, kui neid juhtub olema, aga pean kahetsusega tunnistama, et minu viimase viie aasta jooksul toimunud suurematest kontsertidest/projektidest polegi praktiliselt kirjutatud või kui on, siis üks või kaks üldistavat lauset, mis ei ütle mulle ega ka teistele lugejatele kahjuks midagi. Seda, kas viga on minus, esitusel olnud kavas või Eesti praeguses kriitika-/arvustamiskultuuris, ei oska ma kahjuks öelda."

GERHARD LOCK KONTSERDI JA TEOSE ANALÜÜSIST

„Teadmine, et kontserdist on vaja arvustus kirjutada, on minu jaoks kuulamisel üsna tähtis. Sellega käivad kaasas fokuseeritud keskendumine, parima koha leidmine kuulamiseks ja vaatamiseks, kirjutusvahendi olemasolu ning vajadusel sisuline ettevalmistus ja häälestumine selleks, et subjektiivseid hinnanguid mitte valla lasta. Ma ei hakka vahetult pärast ettekannet kohe enda arvamust sõnastama, sest see alles küpseb. Üksikkontserdil saab rohkem detailidesse süveneda, festivalil tean, et ühestainsast kontserdist ei saa ega pea nõnda täpselt kirjutama, vaid tuleb keskenduda pigem tervikule. Raadiovestluste puhul peab olema valmis saatejuhi ja kolleegide küsimusteks ja tähelepanekuteks, millega haakuda või millele vajadusel ka oponeerida.

Uudisteose esiettekandel on esituskvaliteet ülimalt tähtis, kuna mulje interpretatsioonist on vahetu. Paratamatult saab ettekannet võrrelda sama helilooja teiste töödega, arvamust mõjutavad ka erinevate muusikute senised käsitlused helilooja samas stiilis teoste interpreteerimisel. Huvitav eriolukord tekib noorte heliloojate uudisteoste kuulamisel. Nende esiettekanne ei pruugi olla kõige veenvam, eriti kui selle teostajateks on samuti noored interpreedid, kel puudub kogemus nüüdismuusika vallas. Sel juhul keskendun rohkem teose enda ülesehitusele, et mõista selle kvaliteeti või puudusi, mõjuvust ja potentsiaali.

On tulnud ette ka erijuhtumeid, kus ma uudisteost esiettekandel millegipärast kohe ei mõista, kuid niisugusel juhul tuleb endalt küsida, mis seda põhjustada võib. Enamasti saab mingile mõttele jälile ka kontekstiga arvestades. Sel juhul tasub sõnastada oma mõistmatus tobedate ja negatiivsete väidete asemel küsimustena, sest need aitavad lugejal enda jaoks paremini õiglast pilti kokku panna kui ühepoolne laitmine. Õnnelikul juhul asendub teose esialgne arusaamatus kordusettekannet kuulates juba äratundmisega ja tekib selge arusaam. Retsensendina eelistan edastada igal juhul tasakaalustatud hinnangut, sest mõjuvalt poleemiliselt kirjutamine on omaette kõrge kunst.

Muusikateose kultuurilukku talletamisel oli muusikateadlase kui retsensendi roll 19. ja 20. sajandil palju suurem kui tänapäeval, sest trükiajakirjanduse mõju oli määravam. Praegu peetakse ka negatiivset retsensiooni reklaamiks, sest kunstmuusika heliloojana on suurema lugejaskonnaga ajakirjandusse raske pääseda. Päevalehed ei täida enam ammu seda funktsiooni, mis neil võis olla veel 50 aastat tagasi – ilmutada uudisteose kohta mõjuv hinnang, mis jääb meelde just laiemale lugejaskonnale. Tunnustatud kultuuriväljaannete kõrval on tänapäeval olulised ka väiksemad blogid ja erialased veebiportaalid, kus avaldatakse kvaliteetseid arvamusi.

Muusikateadlasel kui uurijal on nüüdsel ajal aga märksa raskem kujundada üldist arvamust mõnest muusikateosest või kirjutada kedagi muusikalukku. Erialaringkondades võib see mõju olla siiski märgatav, kui mõne teadlase analüüs muutub rohkem tsiteerituks, kasutatakse uut analüüsimeetodit või ollakse ise värvikas isiksus. Suurem kandepind on endiselt kogutud teoste väljaandmisel, mis tõstab vastavat heliloojat laiema publiku silmis kõrgemale tasandile. Heaks näiteks Eestis on **Eduard Tubina** tervikloomingu väljaandmine nii helis kui ka trükis või **Lepo Sumera** loomingu ulatuslik salvestamine rahvusvaheliselt tuntud interpreetide esituses.

Kuna muusikaloo kirjutamise printsiibid on viimase kahekümne aasta jooksul muutunud, ei ole võimalik kindlalt väita, et mõni mõjukas muusikateadlane suudaks mõne teose n-ö otse ajalukku kirjutada.

Gerhard Lock: „Uudisteose esiettekandel on esituskvaliteet ülimalt tähtis, kuna mulje interpretatsioonist on vahetu."

Luuakse palju kvaliteetset muusikat, mida ükski muusikateadlane ei suuda, saa ega tohi tänapäeval oma hinnanguga heaks või halvaks pidada. Teose või helilooja/muusiku tegelikku kvaliteeti ja mõju saab hinnata alles paarikümne aasta pärast. Olulisemad on minu jaoks iga kuulaja isiklikud kogemused ja muusikalood, nende teket ja edasikandumist tasub soodustada ka muusikakasvatuse kontekstis.

Ühe heliteose süvaanalüüs algab minu jaoks sellega, et tajun teoses või sama helilooja muusikas midagi, mis mind eriliselt paelub. Kui see on miski, mida ma ei suuda kohe sõnastada – ja nüüdismuusika puhul enamasti puuduvadki sobivad analüüsivahendid –, pakub see mulle erilist väljakutset leida sobiv meetod või arendada välja uus lähenemine. Nii olen analüüsinud näiteks kõlavälju Lepo Sumera muusikas ja praegu uurin Erkki-Sven Tüüri muusika puhul selle kognitiivseid tajumehhanisme. Järgmise sammuna tuleb kuulata ja uurida teost piisavalt põhjalikult, et see avaldaks ise mingil määral oma „saladusi".

Teadlasele kõige väljakutsuvam etapp on saavutada teose ja stiili suhtes piisav distants, et tabada olulisi aspekte, mis teevad selle eriliseks, või leida teose/stiili najal vastuseid universaalsematele uurimisküsimustele. Minu jaoks on nendeks muu hulgas muusikaline pinge ja juba eespool mainitud kognitiivsed tajumehhanismid. Süvaanalüüs ilmub enamasti erialaajakirjades ja tänapäeval kõigepealt inglise keeles, mistõttu on selle mõju tavalugejale esialgu või jäädavalt marginaalne. Samuti on üsna raske saavutada kolleegide hulgas tsiteeritavust – see sõltub väljaande mõjust ja analüüsi/artikli eesmärgist, osaliselt endiselt teose/helilooja senisest tuntusest, aga ka teadlase staatusest erialaringkonnas. Kui uurimuse käigus õnnestub sõnastada kõige olulisem n-ö lihtsamas keeles, võib see soodustada selle pääsemist ka ajakirjandusse ja laiema lugejaskonna infovoogu, mis ongi analüüsi viimane ja omamoodi ideaalne etapp."

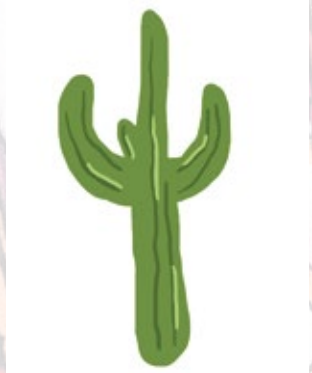

Anita Maasalu on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia ning G. Otsa nimelise Tallinna Muusikakooli tudeng. Armastab kirjutada muusikast ja muust.

Carmen Triini Tälli armastab tegeleda kunsti, moedisaini ja tantsimisega, ent esimene on talle eriti südamelähedane ja parim eneseväljendusviis. Carmen käib enda oskuste arendamiseks ka kunstikoolis.

RIIDEKAPP

MINNA HINT JA KILLU SUKMIT

„Riidekapp" on rubriik, mis võimaldab meil tungida häbitult teiste privaatsfääri. Miks inimesed panevad kappi just selliseid asju, nagu nad panevad? Kui tihti uusi asukaid kappi – ja kapist välja – kolib? Kuidas asjad kapis aja jooksul oma nägu ja tegu muudavad? Ning mis teeb mõne kapiisendi vahel nii eriliseks, et kui kõik teised lahkuvad, siis tema jääb? Riidekapi ust paotavad projektiruumi ja tasuta asjade poe Kraam tegijad Minna Hint ja Killu Sukmit.

MINNA HINT

Mäletan, et kunagi millenniumi paiku oli periood, mil käisime sõbrannaga Balti jaama turu kaltsukuhilates aaretejahil. Ja nii need kapid vaikselt täitusid ja lõpuks uste vahelt välja ajama hakkasid.

Millalgi juurdevool aeglustus, aga väljavool polnud veel alanud. Tavaliselt aitas kolimine vähemalt osaliselt asjadest vabaneda.

Viimatised suuremad kardinaalsed kapitühjendused on olnud tingitud eelkõige praktilisest pinnanappusest ja olukorrast, kus elukaaslasele ja lapsele oli vaja vabastada peaaegu pool kapist.

Seoses kunstiruumi ja tasuta asjade poe Kraam tekkega on mul kergem asjadest ja eriti just riietest loobuda, kuigi on juhtunud ka seda, et mõni hilp, millest ütlesin lahti suure raskusega, on leidnud Kraami kaudu tee minu kappi tagasi.

Enamik toredaid retrokleite, mida kunagi kanda armastasin, on samuti uuele ringlusele läinud, sest viimasel ajal on mu riietevaliku põhirõhk praktilisusel ja nahasõbralikkusel.

Valgeid riideid minu kapist ei leia.

KILLU SUKMIT

Minu riidekapp on pärit ühest lagunenud hoonest. Toodud tükk tüki haaval ja kodus kokku klopsitud. Kapi siseküljele olid kinnitatud ajakirja Maaja kaaned, mis läksid transportimisel kaduma, nüüd on seal Valie Exporti plakat. Oli talv, sumpasime sõpradega lumehanges, vaatasime tähistaevast. Ja tassisime edasi.

Kõigepealt hakkab kapis silma kallima pusa. Pikkade varrukatega, seljas parim. „Sinu seljas on see nii ilus." Pusa all on lumipesu-teksaseelik, üks lukk ümber puusade ja teine ees. Pusast üleval on teine, Hello Kitty pusa. Siis on väga palju salle: roheline, siidine punane, õhuke lilla mustade mummudega, leopardimustriga, sall Zagrebi turult, vanaroosa villane sall.

Minna Hint ja Killu Sukmit artist-run space'*i Kraam ukse ees.*
Foto: Killu Sukmit

Edasi on T-särk „V. Woolf", siis pintsak kirjaga „WOOLF". Siis väikeste mustast sametist mummude ja kuldsete täppidega kimonolõikega pluus. See pluus ja vana nahktagi on pärlid.

Riided jõuavad minuni nüüd enamasti kingitustena või Kraami kaudu. „Näed, sinised nahkkindad, kas sa tahaksid?" küsib ema. „Näed, pruunid nahkkindad, kas sa tahaksid?" küsib ema. Tulen Kraamist, õues on jahe, viskan esimese ettejuhtuva mantli õlgadele. Kannan pisut ja viin tagasi.

Enamik riideid olengi viinud Kraami ja jätnud alles lugudega asjad. Väga palju rõivaid on arhiveeritud. See on nagu avatud toimik: punane nahkseelik, hallid õhukesed viigipüksid *à la* Marlene Dietrich, hall villane sviiter *à la* Susan Sontag, nõelutud väga paljudest kohtadest, kaenlaaugust, küünarnukkidest, tumesinine nahkmantel, taskud liiga katki, et sealt kastanimunasid või vanu kontserdipileteid leida, ja siis sõbra uisud punasest vakstust kotis.

16.–29. AUGUSTINI TOIMUB TASUTA ASJADE POE KRAAM SUVETUUR „LAHKUSE MÜÜR", MILLE KÄIGUS REISIB POOD KOOS KUNSTIPROGRAMMIGA LÕUNA-EESTI LINNADES JA RIIAS. UURI LISA KRAAMI FACEBOOKI LEHELT.

KAKTUSE VIIMSE-PÄEVA KELL 2018

EESTI KULTUURI HÄVINGUNI VIIVAD VÕÕRSIL SAAVUTATU ÜLESPUHUMINE, KESKPÄRASE KODUMAISE KULTUURI LIIGNE ESILETÕSTMINE, KULTUURITEGIJATE VÄHENE TEADLIKKUS VÄLISMAA KULTUURIRUUMIS TOIMUVAST NING VÄÄRTFILMIKINODE PUUDUS ÜLE EESTI.

Samavõrd kui määratluse „klassika” alla võib mahtuda erinevaid kultuurižanre, võib see teadupoolest kõnetada publikut igal ajal erineval moel. Kuidas näeb kirjandus-, muusika-, filmi-, kunsti-, teatri- ja balletiklassikat 21. sajandi noorus? Nagu ikka, soovitame võtta äärmise tõsidusega!

„Michel Sittow. Eesti maalikunstnik Euroopa õukondades”
(Kumu)

Vaatas Tõnis Toriseja

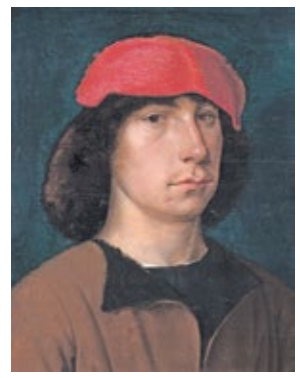

Nii. Naisel õnnestus mind lõpuks Kumusse Sittowi näitusele tirida. Ta oli selle juba mitu korda jutuks võtnud: „Kallis, lähme vaatame selle näituse palun ära, raadios räägiti väga põnevalt Sittowi eluloost. Pealegi on ta ju Eestist pärit ja oma elu jooksul kõige tähtsamaid Euroopa valitsejaid maalinud.” Ilm oli ka sel laupäeval minu vastu, paduvihm ei võimaldanud muruniitmist vabanduseks tuua.

Aga mida näituse enda kohta täpsemalt öelda? Alguses läksime saali ega näinud ühtegi maali, seinad olid täis kunstniku kohta käivat teksti. See on kindlasti huvitav, aga ega ma ajalootundi ei tulnud – kunstimuuseumis peaks ikka pildid ka rippuma. Igatahes, ootasin kannatlikult, kuni naine projektoriga seinale kuvatud infot luges, ja lõpuks jõudsime ka kuulsate teosteni. Neid ei olnudki seal eriti palju, nii kahekümne ringis. Ja nii väikesed ka veel! Ma saan aru jah, et piltidel on kujutatud oma aja tähtsaimaid ja rikkaimaid ninasid, aga kas siis kuningatel ei olnud piisavalt raha raisata, et veidi suurem portree tellida? Einoh, paar suuremat maali oli ka, nende kohta ei ole mul midagi halba öelda, vähemalt polnud mingid moodsad plötserdused, nagu tänapäeval tihti muuseumidest leida võib. Naine selle eest uuris tähtsal pilgul iga tööd ja peatus mõne ees isegi pikemalt. Hiljem autoga kodu poole sõites küsis ta minult uudishimulikult: „Kallis, kuidas sulle siis näitus meeldis?” „Käis kah,” ühmasin vastuseks. Mida muud mul öelda oli?

„Kaklusklubi”
(„Fight Club”, 1999)

Vaatas Wilhelm Bartholomeus Tarkpea-Kruvi

„Kaklusklubi” on lausa singulaarne film selles mõttes, et see on formuleerinud tervet põlvkonda. Kui vaatate enda ümber, jääb teile linnapildis kahtlemata silma mõni nn Z-generatsiooni esindaja. Jälgige tähelepanelikult tema kohal hõljuvat destruktiivsuse nimbust. Mil moel ta otsib vabandusi, et vältida sootsiumi produktiivseks liikmeks olemist, kuidas ta veedab oma päevi kontempleerides inimeksistentsi mõttekuse üle. „Kaklusklubi” kannab endas täpselt selletaolist fenomenaalselt hävituslikku mentaliteeti. Võiks lausa järeldada, et „Kaklusklubi” narratiiv on millenniumilõpu kaosest sündinutele emapiimaga kaasa antud. Mina isiklikult olen tutvunud kõnealuse märulifilmiga mitmel korral põhjalikult puhtalt antropoloogilistel eesmärkidel. Olenemata ekraniseeringu ideestiku kvaliteedi kaheldavusest tuleb siiski tunnustada detailitundlikku kaameratööd, mis puudutab eelkõige söakust ka kõige naturalistlikumate stseenide ülesvõtmisel. Brad Pitt Tyler Durdeni rollis laseb liugu oma varasemate töödega saavutatud *macho*-imagol, rääkimata Edward Nortonist, kes ei saa suurest intentsioonist hoolimata kuidagi lahti kontoriroti karakteristikutest, mis muudavad ebausaldusväärseks kogu filmi põhiliini temast kui kaklusklubi initsiaatorist.

[---] Sel, kes tahab lugeda minu süvaanalüüsi „Kaklusklubi” ning teiste 20. sajandi kultusfilmide kohta, soovitan osta mu septembris ilmuva artiklikogumiku „Valik täiesti pretensioonituid filmiarvustusi”.

A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus” I–II

Luges Siim Kõlemets

Ma ei ole „Tõde ja õigust” kunagi tervenisti lugenud. Närisin end läbi esimesest kahest köitest ja sellest täiesti piisas. Ning ma julgen väita, et enamik eestlasi pole nii mitut Tammsaare teost terves oma elus üldse käeski hoidnud, teavad heal juhul Andrese ja Pearu nime, aga sellega asi ka lõpeb. Tüvitekst *my ass*! Aga Tammsaare pärandi eest on nõus kõik eesti soost õed-vennad ennast mõõgale heitma.

Paraku pole Anton Hansen keegi muu kui üks õnnetult keskpärane sajandialguse kirjanik, kel õnnestus ära surra täpselt õigel hetkel, et teda armastaks nii esimese vabariigi rahvas kui ka nõukogude võim, keda lood vaeste talupoegade kontimurdvast tööst ja kodanliku elu muserdusest sugugi ei häirinud. Tegelased on tal kohati võib-olla huvitavadki, ent kuidagimoodi õnnestub Tammsaarel ka nemad viimaks täiesti ära lörtsida, nii et raamatud lausa kubisevad verbaalse kõhulahtisuse all kannatavatest veidratest onklitest, kes lugejat juba kolmandal leheküljel oksele ajavad. Ning need kuradi kaameliilaselt venivad kirjeldused, mis kuhugi välja ei vii!

Ja oleksid need 1700 lehekülge siis lõpuks midagi väärtki. I köide annab mõista, et raske kontimurdev töö ei pruugigi elus alati kõige olulisem olla, no kes oleks arvanud!? II köide avastab aga, et iga suvalise onukese tõsimeelseid heietusi ei tasu ikka ilmtingimata tõe pähe võtta, lausa vau! Vähemalt saab eesti rahvas nüüd tuleval aastal toda jama veel kinoski näha, eksole, sest ülejäänud eesti kultuur neid miljoneid ju üldse ei vajagi!

„Vennad Karamazovid”
(Eesti Draamateater)

Vaatas Jüri Jüts (10. klass, Tallinna 74. Keskkool)

Käisin klassiga Eesti Draamateatris Fjodor Dostojevski romaanil „Vennad Karamazovid” põhinevat samanimelist näidendit vaatamas. Enne kui oma muljetest rääkima hakkan, pean mainima, et olin ööl vastu etendust ainult kolm tundi maganud, sest jäin kodutööde tegemisega hilja peale ja vaatasin veel paarkolm osa „Troonide mängu” ära. Tunnistan ausalt, et pikemate monoloogide ajal vajus korraks silm kinni.

Esimene vaatus algas aeglaselt, tutvustati tegelasi ja süžeel oli vähem tähtis roll. Teises vaatuses toimus see-eest sündmuste areng kiiresti ning järjel püsimiseks pidi teatrikülastaja pingsalt jälgima ja kaasa mõtlema. Näidend algas mõtisklusega jumala, maailma ja perekonna rolli teemal, kuid kujunes hoopis kriminaallooks, kus vaatajat kuni lõpplahenduseni teadmatuses hoiti. Vahepeal ei saanud ma aru, mis täpselt toimub, aga õnneks oli lõpus mõrvari identiteet ja motiiv üsna selgelt välja toodud. Mulle meeldis Mait Malmsteni näitlemine, kes kogu hingega lurjusest isa rolli sisse elas, teised näitlejad nii kustumatut muljet ei jätnud.

Ma ei ole ühtegi Dostojevski romaani lugenud, kuid arvan, et peaaegu 1000-leheküljelisest tõenäoliselt enamjaolt kirjeldustest koosnevast suurteosest on tehtud väga hea kokkuvõtlik versioon. Küll aga oleks võinud olla vähem filosofeerivat teksti südametunnistuse ja jumala kohta ning keskenduda rohkem mõrvamüsteeriumile. Tänapäeva inimese tähelepanuvõime on ju peaaegu olematu ning pikad arutelud ei aita süvenemisele kaasa.

„Giselle”
(Rahvusooper Estonia)

Vaatas Sofia Sopp

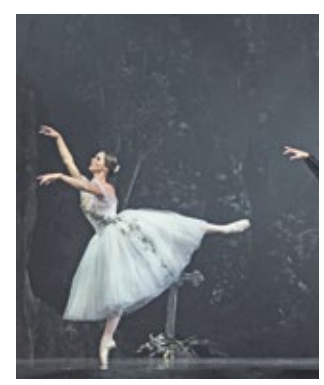

Rahvusooper Estonia tõi lavale helilooja Adolphe Adami balleti „Giselle”, mille muusika koos originaalkoreograafiaga valmis juba üle 170 aasta tagasi. Estoniasse kogunes hulk julgeid tegelasi Inglismaalt, kes soovisid kõik teosele midagi juurde lisada. Suurelt ette võetud projekt jõudis lavale sama võimsalt kui iga teine RO Estonia üritus. Šampanjaklaaside kõlisedes tänati toetajaid ja koostööpartnereid ning räägiti paremast tulevikust. Lavastus ise on täiesti romantismiaegne, lavakujunduses kasutatud elemendid viitavad kättesaamatule ilule ja jumalaarmastusele, mida rõhutavad ohtrad taevamotiivid. Isegi majake laval ei esinda uudsust ega elamiskõlbulikkust, olles löödud kokku vaid paari naelaga. Tantsijate kostüümide värvid on esimese vaatuse jooksul erksad, tõenäoliselt härrasrahva hästi hoitud kangastest tantsukõlbulikeks rõivasteks ümber tehtud. Teise vaatuse alguses tuleb aga valmistuda pettumuseks, sest kõik kostüümid on tuhmunud ning lilled tantsijate peas juba teist sajandit kuivanud. Hoolimata muudest viltu läinud visuaalsetest teguritest tuleb avaldada kiitust Estonia trupile, kes tantsis 19. sajandi puudulike võimaluste kohta suurepäraselt ning ennastunustavalt. Eriti paistsid silma meeste kõrged hüpped ning naiste kohaltatsumised – kõik täiesti sünkroonis ka seal, kus polnud vaja. Täiuslikku kambavaimu näitas üles orkestergi, kes hoolimata dirigendi vastupanust suutis endale kindlaks jääda ning publiku meloodiaga kaugele Prantsusmaale viia.

LP „TKO 25”
(Tallinna Kammerorkester, 2018)

Kuulas Linda Viiul

Klassikafanaatikust äi kinkis sünnipäevaks Tallinna Kammerorkestri vinüülplaadi. Esiti arvasin, et tegu on väärtusliku antikvariaadileiuga, aga lähemal uurimisel selgus, et on teine välja antud alles käesoleval aastal. Kuigi meil kodus vinüülimängijat ei ole, arvas abikaasa, et peaksime mõne tuttava juures ikkagi selle läbi kuulama. Kas või selleks, et järgmisel perekondlikul kogunemisel mitte piinlikku olukorda jääda. Juhtumisi oli üks ta sõber tööl maininud, et kuulab muusikat ainult vinüülidelt, sest nii „on kõla autentsem”. Talle siis ühel õhtul, plaat kaenlas, külla läksimegi.

Vinüüli kaanelt saab lugeda, et see on salvestatud orkestri 25. sünnipäevaks. „Veidi nooruke küll, et LPd välja anda,” naersime üheskoos. Plaadil on kaks kontserti – kontsert kammerorkestrile nr 1 (1961) ja nr 2 (1987) –, mõlema autoriks on Jaan Rääts, dirigentideks Neeme Järvi ja Risto Joost. Kiire veebiotsing ütles, et tegu on eesti heliloojaga, kes möödunud aastal 85. sünnipäeva tähistas. Sõber tegi plaadimängija kohal hulga arusaamatuid toimetusi ja järsku karjataski kõlaritest muusika. Sõna otseses mõttes karjatas. Abikaasa naeris, et ootas midagi igavamat, aga see on päris *groovy*. Elav oli see tõepoolest, kuid minu maitsele siiski pisut monotoonne ja kuidagi masinlik. Esimese kontserdi esimese osa puhul mõtlesin, et ainult sellega oleks asi võinud piirdudagi, ülejäänu suurt midagi juurde ei andnud. Teist kontserti enam õigupoolest kuulata ei jaksanudki. Jälle need viiulid…

NÄGEMISE MITU NÄGU

Kõigile ühelt poolt tuttav, aga ometi alati eest libisev *déjà vu* tunne tähendab prantsuse keeles lihtsalt „juba nähtut". Aga kuidas rääkida näiteks sellest, mida on nähtud juba liiga palju, või sellest, mida mälu ei tunnista, aga mida ometi näib olevat kogetud?

Saara Liis Jõerand

Teadupoolest liigub aeg meie jaoks lineaarselt ja tundub millegipärast koosnevat tillukestest hetkedest. Igast hetkest, mida ma näen (*vois*), saab kohe pärast nägemist minevik, nähtu (*vu*). Tekib ajatelg, millele igal elatud sekundil lükitakse neid hetki juurde otsekui pärleid või metsmaasikaid. Selline sirge. Ja elu tundub üsna lihtne, sest ükskõik mida ma nendel hetkedel ka ei korraldaks, kihutavad need peatumata edasi ja jõuavad ju lõpuks ikka otsejoones sinna, kuhu vaja – tulevikku (millest küll selleks hetkeks on saanud olevik, nii et see võib olla vaieldav).

Mõnikord on hetk mälus olemas aga seetõttu, et too kindlasti tuleb.

Aga kui ma olen seda hetke juba (*déjà*) näinud, on tegemist *déjà vu*'ga. Selle sees on neid hetki kaks: praegune, mis kindlasti on, ja ammune või kujutletu, mis korraks väga teravalt meenub. Millal see oli ja kas üldse, ma ei saagi teada, aga kui polnud, mis see siis on? Hetk kunagi olnud hetkede vahel, peal, taga. Tekib täiesti teine tase – igasuguse hetke olemasolu tagab eelkõige mälu. Mäletan, juba nähtud. *Déjà vu*. Selle sees on neid hetki kaks: praegune, mis kindlasti on, ja ammune või kujutletu, mis korraks väga teravalt meenub. Millal see oli ja kas üldse, ma ei saagi teada – või siis mõnikord saan.

Déjà vu koosnebki tavaliselt ühest vois'st ja ühest voie'st, ja eks voie'd leiab mujaltki, kui õige pilguga otsida.

Kui miski on juba nii *déjà vu*, et sellest hakkab vaikselt kopp ette saama, muutub see *trop vu*'ks – liiga palju nähtuks. Nagu liiga varane äratuskell või toanaabri norskamine – üsna pea pole rõõmsast *déjà vu*'st enam kuigi palju alles. Norskamine, äratuskell, norskamine, äratuskell, norskamine, ärat… – *trop*. *Trop vu* hõlmab endas koos praegusega ka lugematut arvu täpselt samasuguseid hetki, sageli rohkem, kui neid tegelikult olnud on, nii et ajatelg paisub. Meeldivat *trop vu*'d tuleks nimetada küll teisiti, näiteks *beaucoup* (palju) *vu*. Palju, aga mitte liiga. Eriti hea on, kui suudan mõnest *trop vu*'st *beaucoup vu* teha, see on umbes sama mis „leia rõõmu väikestest asjadest".

POLE NÄINUD!

Kui mingit hetke ei mäleta, kas siis on *pas* (mitte) *vu*? Noh, vahel on *pas vu*'d jäänud pildile, koduvideotele, sõprade mällu ja lugudesse. Ühest minu *vu*'st on saanud teiste *vu*, minust sõltumata elav, liikuv hetk. Kõige tõetruumalt võiks seda nimetada *d'accord, peut-être vu* („olgu peale, võib-olla nähtud"), aga kuna komad nimedes väga ei lähe ja säärane subjektiivsus samuti mitte, võib endale kindlaks jäädes öelda näiteks *vu par pas moi* („mitte minu nähtu") – mälus ei ole, aga mul on reaalne tõestus, et mälul pole seekord õigus, nii et püüan seda sinna istutada.

Pas vu võiks olla hoopis kindel orwellilik usk, et mingit sündmust või mälestust ei olegi eksisteerinud. Natuke mõne vandenõuteooria sarnane või lausa kaugele arenenud vale. Mida su vanatädi sulle ütles, et sa jõuluõhtusöögil tema peale vihastasid? – Mina, misasja? *Pas vu*. (Palgalõhe, globaalne soojenemine?) Kui mitu *pas vu*'d ühinevad, võib tulemus olla üsna ohtlik, sest see pole kooskõlas tegelikkusega, küll aga koondab endas hiiglama palju energiat, mis tahab kuhugi suubuda. Ajaloost näemegi, et *pas vu* levitamine on üks totalitarismi oluline töövahend – meenutagem näiteks küüditamise ja holokausti küsimust. Ei tasu aga muretseda, kui mõne *pas vu* kogemata ise korda saadan, sest sel juhul on siiski tegemist selle eelmise lõigu juhtumiga, mis on leebem – sisaldab *d'accord, peut-être vu* ju siiski ka eksimise võimalikkust.

Mõnikord on hetk mälus olemas aga seetõttu, et too kindlasti tuleb. Sarnaselt häguse mälestusega on kindlad tulevikuplaanid varmad tekitama ajju pilte hetkedest, mille tõesus on kaheldav, mingi osa aga tihtilugu õige. Nii et tulevik, *verrai*. Näen või siis, nagu **Johannes Aavik** eesti keeles haigutava grammatilise tühimiku täitmiseks 1924. aastal ettevaatlikult välja pakkus, näeren. *Verrai* tuleb mingi piirini kindlasti kasuks, peab ju oskama realistlikult ette kujutada, mis umbes juhtuma hakkab ja kuidas ma selleks kõige õigemini valmistuda saaksin. Aga kui sellesse *verrai*'sse liialt uskuda, võib pettuda ja igapäevane *carpe diem* jääb sooritamata.

Lisades *verrai*'le ühe s-i, saame konditsionaali *verrais*, mis siis, et häältdus prantsuse keelele omaselt samaks jääb – pole siis ka ime, et need äärmiselt kriitilise reaalsustaju puudumisel mõnikord segi kipuvad minema. Siia koonduvad hetked, mille puhul me teame, et neid pole olnud ja pole ka praegu, aga lahti neist miskipärast ei saa. Tingiv, unistav, üsnagi küsitav kõneviis. *Verrais* käib peaasjalikult oleviku kohta – kui olen üksinda kodus, aga tahaksin olla hoopis sõpradega Veneetsias, on see reisiplaan üsnagi *verrais*. S-i saab eemaldada näiteks lennupiletite ostmisega (sellest muidugi soovitatavalt enne sõpru teavitades).

MINEVIK, TULEVIK, LOETUD RAAMAT VÕI UNENÄGU?

Ja *voie*, mis on *voie*? See on seesama vana tuttav „nägema", *voir*, aga grammatilises vormis nimega *subjonctif*, mida algajad keeleõppijad kuhugi paigutada ei oska. Mis ta on ja miks ta on, tuleb iga kord guugeldada. *Voie* on hetk, mis kuskil mu mälusahtlis rõõmsasti istub, aga millele konteksti ei leia. Minevik, tulevik, loetud raamat või unenägu? *Déjà vu* koosnebki tavaliselt ühest *vois*'st ja ühest *voie*'st, ja eks *voie*'d leiab mujaltki, kui õige pilguga otsida. Nagu *subjonctif*'ki, ilmub ta kõige ootamatumates kohtades.

Senistest natuke erinev, aga siiski samast perekonnast pärit on ka *au revoir*. See tähistab lootust mingi aspekti poolest sarnast hetke tulevikus veel näha, kui selleks on šanssi. *Au revoir* ei ole aga niivõrd termin kui hüüatus, mida öeldakse teisele inimesele, kui ollakse juba päris mitu tema *vois*'d ära kasutanud ja kohtumisest on kohe-kohe saamas *vu*. Seda juhtub üsna sageli, mis võib olla kurb, samamoodi nagu see, et hetke vaid mõni mälestus kestab… Aga et teadupoolest on neidki, millel minna ei lasta, siis ikka *au revoir* ja täiskäigul edasi.

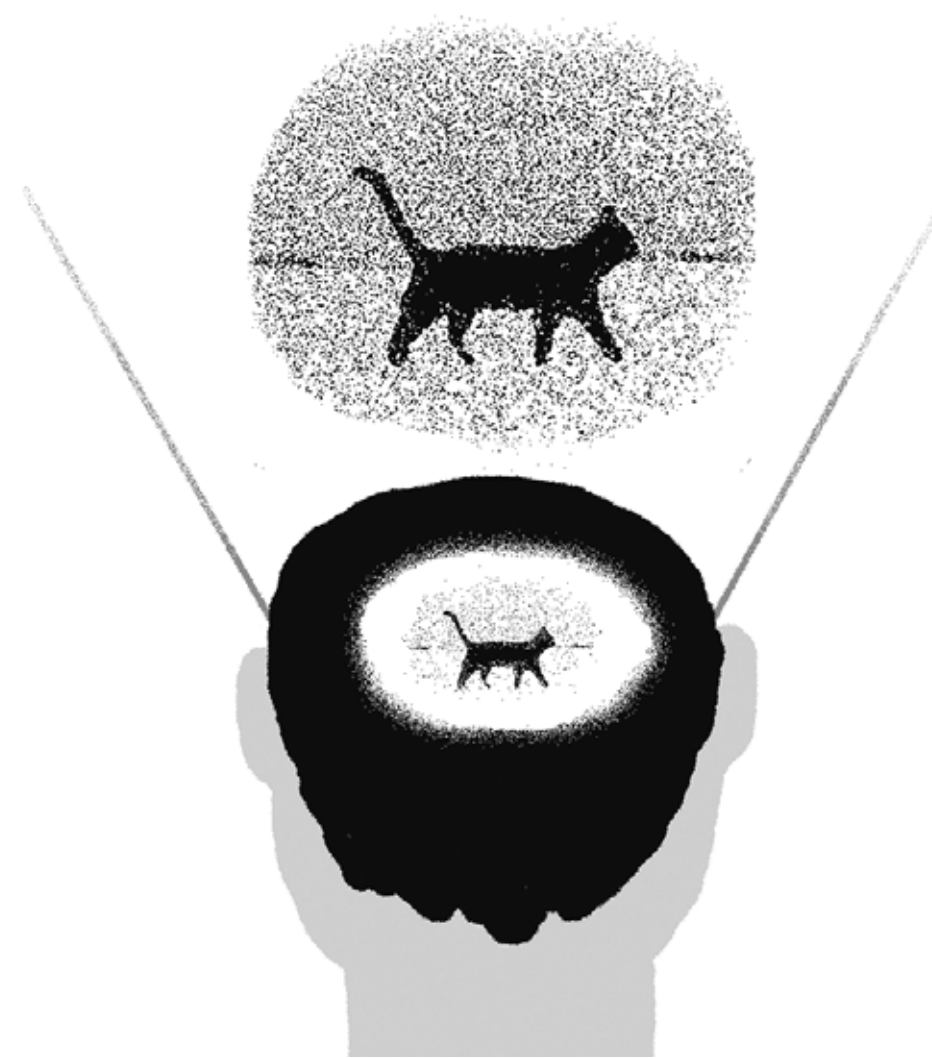

Kui üks ja seesama must kass ukseavast möödub, arvab filmi „Matrix" peategelane Neo end déjà vu'd kogevat, ent selgub, et tegu on hoopis veaga maatriksis. Illustratsioon: Wikimedia Commonsi kasutaja Sep nabi (CC BY-SA 4.0)

Saara Liis Jõerand õppis teatrit ja sügisest hakkab õppima semiootikat, sihiks ikka veel paremini aru saada, kus elame ja kes oleme. Päris lõpuni polegi vaja jõuda, sest teel on hea, eriti kui saatjaks on head inimesed, kohad ja mõtted.

SAA TEADA, MILLINE KAKTUS SA OLED

Illustreeris **Heneliis Notton**

1.

Kas sul on 99 probleemi?
JAH > 2. EI > 3.

2.

„Kui ütleksin, et pimedas toas lõi õitsema lill, kas usaldaksid seda?"
JAH > 6. EI > 4.

3.

Kas kauamängiv mängib piisavalt kaua?
JAH > 4. EI > 5.

4.

Kas parem kümme entsüklopeediat riiulis kui üks Vikipeedia taskus?
JAH > 6. EI > 7.

5.

Kas maailma lõpus on kohvik, kus kunagi kohtume kõik?
JAH > 7. EI > 9.

6.

„Kui sul oleks üks šanss või üks võimalus saada kõik, mida oled eales tahtnud, ühe hetkega, kas haaraksid sellest kinni?"
JAH > 11. EI > 8.

7.

Kas Eesti meedia kajastab sinu tegemisi?
JAH > 8. EI > 9.

8.

Kas kultuurkapital maksab sulle toetust?
JAH > 10. EI > 9.

9.

Kas lähedased on sinu elukutsevaliku heaks kiitnud?
JAH > 10. EI > 12.

10.

Kas sinu kultuurimaitse erineb drastiliselt sinu lähedaste omast?
JAH > 11. EI > 12.

11.

Kas kritiseerid ennast sama palju kui ümbritsevat?

12.

Kas sõbrad peavad sind kriitilisemaks, kui sa ise arvad end olevat?

PACHYCEREUS PRINGLEI

Oled tugeva selgrooga sirgjooneline taim, iseseisvus on sinu keskmine nimi. Julged hädavajaliku nimel ka kõige sügavamale kasvada ja vajadusel tead, millisel kaaslasel närtsida lasta. Sobid suurepäraselt kõiksuguste kaktuseliste kindlakäeliseks kuningaks.

SCHLUMBERGERA TRUNCATA

Oled äärmiselt paindlik ja aktiivne. Sinna, kus sind parajasti vaja läheb, sa ka ilmud. Hoolid väga oma sotsiaalelust ja proovid alati kõikjale sulanduda, pugedes kas või enda vahast välja. Kuna taoline liigne aktiivsus ning kiirete lahenduste otsimine võib aga hukatuslikuks osutuda, on sul väga riskialdis olemus.

ECHINOCACTUS GRUSONII

Oled rahumeelne ja muretu, kuid samas ääretult kaastundlik. Proovid keerulistes situatsioonides alati kompromissi leida. Liigne muretus võib aga tuua endaga kaasa ka ülearuse ümaruse kõigis tegemistes. Ei tasu omaenda õit kauaks imetlema jääda!

CEPHALOCEREUS SENILIS

Oled tagasihoidlik ja tegutsed rohkem omaette. Enda pehmete valgete okkakeste all peidad aga loomingulist sisemust. Jahedal kõrbeööl kipud ärevalt värisema, kuid mitte külmast või pimedast, vaid hinges hiilivate ebakindluste tõttu. Kui vett vahel üle jääb, kasutad seda nutmiseks.

viru
keskus
Mõtte5
Viru Keskus · Viru väljak 4, 10111 Tallinn · virukeskus.com